

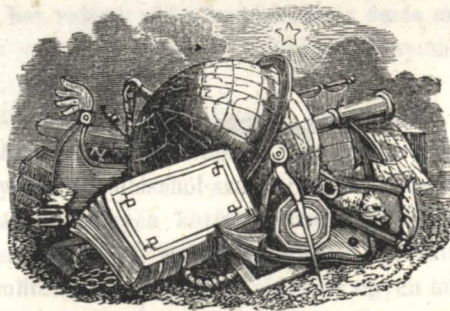
TUDÓSÍTVÁNY

A PESTI

KEGYES TANÍTŐRENDI

NAGY GYMNASIUMRÓL

185⁴/₅-KI TANÉVBEN.

PESTEN, 1855.

NYOMATOTT BEIMEL J. ÉS KOZMA VAZULNÁL.

(Aldunator, a kegyesrendiek épületében.)

T A R T A L O M.

- I. Értekezés a tanodai műbecslelésről.
- II. Tanári kar.
- III. A pesti tanárok által 185³/₄-dikben kiadott munkák.
- IV. Pestvárosi Tanbizottmány.
- V. Kivonat a tanodai Jegyzőkönyvekből.
- VI. Kivonat az 185³/₄ és 185⁴/₅-diki Jegyzőkönyvekből.
- VII. Sorozati kivonat az 185⁴/₅-diki tanév első felében.
- VIII. Érettségi vizsgálatok.
- IX. Kötelezett és nem kötelezett tantárgyak.
- X. Előadott tantárgyak vázlata.
- XI. Kidolgozási föladatok.
- XII. Vallási ügy.
- XIII. Fegyelmi ügy.
- XIV. Tanodai segédszerek.
- XV. Kivonat az 185⁴/₅-diki tanév folytán érkezett Intézkövényekből.

A tanodai műbecslelésről.

1. §.

Hogy e föladat iránt annál biztosabban eligazodhassunk, lássuk minden más előtt ama pontokat, melyek benne foglaltatnak. Ezek : a becslelés , műbecslelés és a tanodaiság.

Mi legyen a becslelés , azt a szó maga elég világosan jelenti. Oly szellemi működés szokott ugyan is alatta értetni , mely által valamely tárgy becsét közelebből akarjuk meghatározni. A tapasztalás ily jelentés mellett nyilatkozik , hamindjárt a becslelők néha miud a becs mind a meghatározás körül elágazó elmélethez ragaszkodnak is.

Hogy nem akárminő, hanem mindig oly működésre gondolunk a „becslelés“ szó hallásakor, mely valódi tényezők és egymást kiegészítő oldalak nélkül soha sem szükölködhetik , alig hozhatná valaki kétségbe. Ha pedig valaki mégis hozná , azt a tapasztaláshoz utasítjuk. Ez mutatja , hogy a becslelésnél azonnal rá lehet találni 1) a tárgyra , melynek becse meghatározandó ; 2) az egyénre , ki a tárgy becsét meghatározza ; 3) a tárgy és egyén közötti viszonyra , melynek ilyen vagy amolyan fokú minőségéhez képest a meghatározás közelebbisége is különbféle változáson megy keresztül.

Két tényező fordul tehát elő a becslelésnél, az egyén és a tárgy , melyek a köztük létező viszonynál fogva kölcsönösen hatnak egymásra. E kölcsönös hatást azonban még sem lehet oly szövétnek gyanánt tekinteni , mely a becslelés titkait valamennyi oldalról egyszerre föl bírná világosítani. Illő fejtegetés utján e hatás is mutathat néhány vezérpontot a tényezők minősége körül ; de azt , melytől a becslelés folyamlásának óhajtott biztossága leginkább függ, nem képes igazán fölmutatni. Pedig e biztosító pont nélkül dugába dülhet az egész vállalkozás.

A tényezők közül mindenik hoz valamit elő a becslelésben ; ámde mivel mást hoz elő benne a tárgy és mást az egyén , világos : miszerint a tárgy vagy egyén hatásának túlnyomóságához képest a köztük létező viszonynak is más meg más alakot kell öltenie.

A tárgy azért hat az egyénre , hogy ez a ható tárgy jegyei közt azon sajátsgot is megismerhesse, melyen a meghatározó becs tisztasága leginkább nyugszik. Az egyén azért hat a neki megnyilatkozó tárgyra , hogy az ebben föltalált oldalak egymáshoz állásából szabályt emelhesen ki , mely őt a becs meghatározásakor minden tétovázástól megója. A tárgy és egyén közötti viszonyból pedig azon álláspontnak kell napfényre jönie , mely biztosító támasz legyen a működés egész folyamlásán keresztül.

Ugy látszik ezek rövid fölemlítése után, mintha a tárgy és egyén közötti viszony minőségében rejlenék a becslelés nyomatékosságának valódi nyitja. És nincs különben. Hogyan is lehetne valamely tárgy becséről mindenkép biztos ítéletet hoznunk, ha még azon álláspont iránt sem vagyunk eléggé tájékozottak, mely nélkül sem a becs tisztaságát ki nem mutathatjuk , sem az óhajtott meghatározást szabályszerűvé nem tehetjük. Figyelemre nagyon méltó dolog tehát a becslelendő tárgy és a becslelő egyén közötti viszony minősége. Ennyit a becslelésről általában.

2. §.

Mindaz , a mi eddig az általában vett becslelésről mondva lön , érvényes a műbecslelés körül is. Ez amannak köréhez tartozó részlet , akármit igazolljunk tehát az általában vett becslelésről , igazollanunk kell a műbecslelésről is. Ennél azonban már a tárgy határozottan ki van jeelve. E tárgy a mű. De mi a mű ?

Minden más előtt oly tükrös, mely által a bizonyos körülmények között megnyilatkozó emberi szellem más emberi szellem irányában önmagát akarta fölmutatni. Ha tehát valamely mű létezik, a létezés nem csak a művet alkotó szellem műveltségi fokától, hanem azon körülmények sajátos folyásától is függött, melyek között az alkotó szellem műveltsége minősítve, munkásságba hozva, különösen pedig a mű előhozásakor érdekelve volt. És így a mű az alkotó szellem műveltségének mind szükségképi mind esetéki oldalait vissza fogja tükrözni. A mi a műben tökély, az alkotó szellem műveltségének szükségképi, a mi a műben hiány, az az alkotó szellem műveltségének esetéki oldalait tükrözi vissza.

Az egyik oldalnak világos ismerete épen oly mellőzhetlen, mint a másiké. A mű, mint emberi alkotmány, tökélyek és hiányokkal álszótt egész gyanánt szokott feltűnni. Olykor az egyik vagy másik oldal szinte tolja magát előre; máskor ellenben a szövedék titkainak kipuhatólása fölötté fásasztó. És mégis önmagát tenné gyanússá a műbecslelő, ha az iménti oldalak közül akár emehhez akkár amahhoz inkább hajlanék. Hiszen a mű a tökélyek és hiányok épen ilyen és nem másszerű elvegyültsége által lett csak igaz tükrvé az őt alkotó szellem műveltségi állapotának: méltán vádoltatnék tehát mellékes czélokhoz ragaszkodásról az oly egyén, ki a művet valamennyi mozzanatában egyaránt nem méltányolná.

Szükségképen folynak ezekből a következő szabályok: 1) hogy a mű becsé tisztán tárgyilag meghatározathassék, önkényt és igazán mondjon le a becslelő saját egyéniségének egyoldalúságairól. E követelményben rejlik ama zátony, melyen a műbecslelők nagyobb részének hajója meg szokott fenekleni. Egyéni egyoldalúságok és önkénytes lemondás! Ki az, a ki e követelmény súlyosságát azonnal észre nem venné? És még sem szabad a műbecslelőt alóla fölmentenünk; mert azt eléje nem akárkinek önkénye, hanem maga az általa választott hivatal természete szabta. 2) Rajta legyen a műbecslelő, hogy az egyoldalúságokról lemondás után minél tisztábban érvényesítse önmagában ama tökélyt, mely szellemi önbírásnak neveztetik; mert csak az önmagát szellemileg bíró egyén lehet vaiódi műbecslelő.

Hibás azon vélemény, mely szerint a szellemi önbírás a minden tényszerütőli elvonatkozottságba helyeztetik. A bármily egyoldalúságtól elvonatkozás és az üres elvonatkozottságban veszteglés között nagy a különbség. Nem az kívántatik a műbecslelőtől, hogy elriasztó meredségbe süllyedjen, hanem az, hogy az egyoldalúságok sikeres meghaladása után minden iránt, a mi benne a célhoz vezető működést akadályozhálná, megerőtlenítő felsőbbiséget tanúsítson. Az oly műbecslelő, kit szellemi önbírás díszesít, kiállotta már az egyoldalúságokkal küzdést: azért erősödött meg benne az öntudat amaz ébersége, mely nélkül igazságos műbecslelőt még csak gondolni sem lehet.

3. §.

Még kevesebbé gondolhatni foganattal működött a tanodai határokon belül, hol minden előforduló ténykedésnek meg van a maga színezete. Meg van pedig azon jogerőnél fogva, melylyel itt a nevelés főczélja minden más fölött határozólag érvénykedik. Ha már azért is súlyos föladat a valódi műbecslelés, mert az öntudat folytonos éberségével járó szellemi önbírást szükségli: bizonyára még súlyosabbá kell válnia a nevelési pályán, hol saját nehézségein fölül még a nevelés föladatáva! is kell találkoznia. Vajmi sokszor megtörténik itt az említett nehézségek miatt, hogy a műbecslelés által a nevelés főczéljának elemei, a növendékek szükségleteihez arányosan, sem visszatartólag sem előmozdítólag nem ápoltnak. Pedig épen a nevelés főczéljának elemei közt fejlődő viszonyok, meg az ezen viszonyok rendeltetésszerű összehangzása végett alkalmazott eszközökkel bánásmód tesz leghűbb bizonyosságot ama józan okszerűségről, melylyel a műbecslelő, ki nevelő is egyszersmind, a maga hivatásának megfelelni törekedett.

Az összerün felfogott nevelés a tanítás és művelés egységében állván okszerűleg követeli: 1) hogy a nevelő a növendékek fokoként emelkedő tanultságát többféle irányban mozgó, de mindenkor igaz ismeretekkel gyarapítsa; 2) hogy a tehetségek műveltségét minél több és bensőleg összehangzóbb készségekkel díszesítse; 3) hogy az önérzést, öntudást önkarást és az ezek törvényszerű fejlesztésén nyugvó szellemi önbírást a műbecslelés által is folyvást előmozdítsa.

4. §.

Teljes joggal követelhetni tehát a tanodai műbecslőlőtől, hogy ama viszonyok iránt, melyekbe nagyszerű hivatásánál fogva helyezkedett, valamennyi oldalról tájékozott legyen. Áll pedig viszonyban a műhöz, melyet becslel; a növendékekhez, kik előtt becslel; a nevelés főczéljához, melyet a műbecslelés által is elő tartozik mozdítani. E viszonyok közül mindenik határozott és szem elől soha nem tévesztendő kötelességekkel jár. A műre fordítandó figyelem mellett folytonos vigyázat szükségeltetik a növendékek egyénisége, fölfogásbeli fejlettsége és ennek különböző sajátságaira nézve is.

Megtörténik olykor, hogy a mű álláspontjáról adott becslelés mindenkép megfelel a szabálynak, és még sem eszközöl oly eredményt, minő a növendékek fejlettségi mivoltánál fogva kívántatott. Máskor ellenben épen az ezen mivolthozói feszült alkalmazkodás miatt hagyatnak érintetlenül némi műelemek, melyek nélkül a becs meghatározásának közelebbisége hiányosul. Fölötte nagy gondot igénylő, de azért még sem lehetetlen a két irány özszerítése. Csak a nevelés főczéljával és az abból szükségképen folyó követelményekkel legyünk minden más előtt tisztában, mert a hol ez hiányzik, hiányzik ott az egyoldalúságok fölötti túlterjedés is.

A nevelés főczéljának lehető legtisztább ismeretét a következőkben előadandó gondolatok sikeríthetése is fölteszi. Szólandunk a műbecslelésről, a hogyan az a tanodai határokon belül, mint nevelési eszköz, használandó. Szólandunk róla, mint oly szellemi működésről, mely önmagában megkülönböztettség levén bizonyos oldalak nélkül nem gondolható. És mivel nagy öncsalódás valamely mű becsének közelebbi meghatározását bevégzettnek állítani, ha a mű tárgyyszerűleg fölfogva, okszerűleg átértve és czélszerűleg megítélve nem volt; szólandunk I. a fölfogás, II. az átértés, III. a megítélésről.

5. §.

I. A ki valamely tárgynak fölfogására törekszik, azon van, hogy azt szellemének birtokává tegye. Más azonban a csupán külső, és más a szellemi birtok. A szellem valódilag csupán azt birtokolja, a mivel, annak önmagábani és önmagának abbani tevése által igazán azonosult. Ha tehát érdekében áll a becslelőnek, hogy a növendékek szelleme valamely művet igazán birtokoljon: mutassa föl benne minél világosabban és minél határozottabban azon oldalakat, melyekben a műalkotó szellem és a növendékek szelleme egymáshoz rokonok. Ha ez annak rende szerint megtörtént, önkényt fog következni az egyesülés. Innen a tanodai becslelés így hangzó szabálya: oly műveket válassz becslelésed tárgyául, melyeknek elemei és a növendékek szellemének fejleményei között lehető legnagyobb a rokonság.

Egyfelül a rokon-elemek mozgathatása, másfelül a nem-rokonok idegenítő behatásának gyengíthetésére semmi sem szolgálhat azután oly biztos alapul, mint a műnek egész teljességébani fölfogása. Függend pedig e teljesség a minden iránybani végrehajtástól. Ezen irányokhoz képest a fölfogás A) külső, B) belső, C) özszerű. Lássuk őket egyenként.

6. §.

A) Miután bizonyos, hogy a mű saját alkotójának, alkotója pedig az őt minősítő nemzet korbéli fejlettségének tüköre, bizonyos az is: miszerint a mű teljes birtokolhatása főleg azon föltétek aránylagos fölfogását szükségli, melyek nélkül a műnek valódi alapja hiányoznék. Ilynemű föltétek: 1) a nemzeti élet, 2) a műalkotó egyén élete, 3) a kettőnek egymáshozí állása.

1) Első föltét a nemzeti élet, melynek egymásba vágó mozgalmái között a mű alkotása lehetővé vált. Igaz, hogy a mű közvetlen előhozója az író, ámde másfelül az is igaz, hogy az író sem más, mint az őt saját életfejteményei közt szinte előhozó, és rá különbféle viszonyaiban szünetlenül ható nemzet oly tagja, ki a nemzeti élet birományait kisebb vagy nagyobb világossággal felfogta, a felfogott birományok elemeit önmagával azonította, az önmagával azonítottakat pedig jellemző szavak segedelmével a műben letükrözte. Innen a következő szabály: gond legyen a nemzeti szellem birományaira, a mennyiben azok mint tények a történelemben, mint gondolatok az irodalomban, és mint közjavak a közös nyelv tárában fentartatnak.

2) Fontos a műalkotó egyénnek életfolyása is ; mert a nemzeti élet csupán annak életfolyásán keresztül ömölhetett át a kérdés alá vett mű szerkezetébe. Álljanak előttük Horatius munkái. Meg tudná-e valaki őket igazán itélni azon egyéni viszonyok szemmel tartása nélkül, melyek között ő csak ilyen és nem másféle gondolatok szövetségére, csak ilyen és nem másnemű ételszabályok alkalmazása és ajánlására ösztönözött? Soha.

3) Fontos végre a nemzeti közélet és a műalkotó egyéni élete között előfordult viszonylás is. A műalkotó egyén nem csak azért vált olyanná, a minő, mert a nemzeti élet nyilatkozmányait szenvedőleg elfogadta ; hanem főleg azon visszahatásnál fogva, melyet a vele közlőkre önhatározólag szeretett gyakorolni.

Eddig terjed a külső fölfogás, mely a művön, mint bevégzett egészen, kívül található föltételekkel foglalkodik. Azok nélkül soha sem hozhatott volna elő a mű ; csalódnék mind a mellett, a ki azok fölfogásával a művet is teljesen fölfogottnak itélné. A mű, mint önálló egész, nem csak másra, hanem önmagára is viszonylik. E viszonyláson nyugszik a belső fölfogás.

7. §.

B) Az önmagára viszonyított mű úgy áll előttünk, mint bevégzett egész. Az egésznek a részek, a részeknek pedig az egész kölcsönözi azon előnyt, mely a művet díszesíti: rendén van tehát, hogy a belső fölfogás minden más előtt a főoldalakra vonatkozzék. Ilyenek: a nyelv, a tartalom és a kettő közötti viszony. A nyelv a mű külsejét, a tartalom belsejét, a viszony azon többé vagy kevesebb sikerült egységet illeti, mely kiváltképen jellemzi az egész minőségét.

1) A mű nyelvének teljes fölfogása legbiztosabb út a tartalom szentélyéhez. A szó ugyanis a szellemi működésnek nem csak magyarázója, hanem szilárdítója is ; hiába kecsgetné tehát valaki magát az író gondolatainak, érzelmeinek és vágyirányainak öntudatos elsajátíthatásával, ha előbb annak nyelvvel minden oldalról szabályszerűleg meg nem barátkozott. Egy belü, egy szó, egy mondat, egy írási jel se találkozzék a műben, mely különös gonddal szemügyre nem fogatott volna. És pedig

a) helyesírási. Gáncsolandók bizonyára, kik az ezekre fordított figyelmeztést a tanodában bibelődés vagy épen idővesztegetésnek tartják. Tudniok kellene, hogy minden, a mi a műalkotó vagy a műbecslő szellemének tökélyeivel hozza érintkezésbe a növendékeket, ezek szellemére is tökélyesítőleg hat. Vagy talán az értelem azon élessége, mely a gondolatok közötti viszonyok alapos kiszemelése után az írási jelek elrakását intézte ; az izlés azon finomsága, mely a szív hurjainak könnyebb megpendíthetése végett, a önhangzók, mássalhangzók és szók elhelyezését oly megragadóvá tette ; az a mindent biztos tapintattal élénkítő műgond, mely az egész művet oly igézővé alakította, talán nem valódi tökélyei ezek az írónak, és az ezeket nyomról nyomra igazán követő és magyarázó műbecslőnek szellemében ?

b) Még nagyobb figyelmet igényel a mű, ha szótanilag vizsgáltatik. A szók gondolatainknak jelei, várható-e tehát, hogy a fiatal elmében ugyanazon és ugyanoly összefüggésű gondolatok ébresztessenek föl, minők a műalkotót áthílették, ha a növendék igazán meg nem ismertette ama móddal, mely szerint a műalkotó a szógyököket, az ezekhez csatolt szóképzőket, meg az értelem mozgásához simulkodó szóragokat kezelte? Soha. Pedig a növendék csak úgy képesül az általa fölhasználandó nyelv minden oldalról helyességének megszilárdítására, ha a már művészetileg átdolgozott nyelvvel bírók ez irányban eljárása körül tájékozottá leend.

c) Vizsgáltassék meg végre a mű nyelve szófűzésileg. Nemzeti szempontból ez itt a legfőbb állomás. Nem nyújthat valami kedvezőbb alkalmat az azt beszélő nemzet érzés és gondolkodásmódjának, meg a műalkotó egyén különösségeinek fölleplezésére, mint a műben használt szóegyveztetés, szóvonzat és szórend. Hasonlók ezek a bányákban itt-ott pislogó mécskekhez. Ezek sem világosítják meg egyszerre a bánya egész üregét, hanem csak egyes köreit ; és mégis a sok kis kör egymásutáni megvilágításával ezek nyitják meg az utat azon érczfajokhoz, melyek által a legelzártabb szívek titkai felé is több ízben oly biztos a mendegélés. Ennyit fölfogási szempontból a mű nyelvéből.

8. §.

2) De a nyelv külsőség, neki tehát valódi értéket a művön belül csak valami belső kölcsönözhet. Ezen valami a tartalom. Nevezhető pedig tartalomnak mindaz, a mi a mű nyelvén keresztül szellemünk birtokába juthat. Ezek irányában úgy intézendő a fölfogás, hogy a műalkotó szellemének sajátosságai kiemelhetők, a növendékek tehetségei pedig biztosan előfejthetők legyenek. Megkülönböztendőek és azután külön tárgyalandók a mű tartalmában az elmére, a kedélyre és az akaratra vonatkozó mozzanatok.

a) Az elmére vonatkozik minden, a mi a műalkotó képzelési, gondolási és eszmélési módját tükrözi a műben vissza. A képzelés a tárgyakat egyedi, a gondolás egyetemi, az eszmélés özszerű oldalainál fogva ragadja meg. Mindenik fontos állomás a maga nemében.

Képzelésünk bélyege a tér és időbeni mozgás. Köréhez tartoznak: az egyes tárgyak, melyek a műben képek vagy példák gyanánt hozatnak föl; azon tettek, melyek szabadsággal bíró egyén által létesítetvén valami erkölcsi életoldal tekintetéből érintetnek; végre az ezek közötti viszony. Ezen utolsó pont világos kiemelését leginkább szükségli ama szemlélés, melyet a növendékek a mű érzéki oldalainak tagzatos egységéről alakítani kötelesek.

A gondolás terén szemügyre fogandók: az egyes gondolatok, ezek között a főgondolat, végre azon viszony, mely a fő és a többi gondolat között előfordul. Az utolsó pont itt is fölülte nyomatékos; mert épen az ő taglalása és kellő felvilágosítása által lehet a fiatal elméket arra képesíteni: hogy a sokaságban az egységet és az egységben a sokaságot minden tárgy körül alaposan fölfoghassák.

Az eszmélés fokán különös gond legyen amaz eszmére, mely a képzelési és gondolási oldalak egybeolvaszlása által a művet létesítette és e létesítés által a műben önmagát megvalósította.

9. §.

b) A kedélyi mozzanatok körül elágazók a vélemények. Vannak, kik rájok a műben fölülte sokat hajtának; mások, kik nagyon keveset. Az ügy eldöntése más körhöz való. Mi e helyen úgy tartozunk a tárgyat venni, a hogyan adva lön. Midőn a műalkotó művét alkotta, a mű tárgyától különösen meg volt hatva; miből azonban nem következik, mintha a meghatottság elemei csupán a megható tárgy elemei által létesítettek volna. Érzés dolgában nagy szerepet visz az egyéniség és annak különböző fejlődésfoka. Tapasztalható a tanodában is, hogy ugyanazon tárgy élénk rajzolása más meg más hangulatba hozza a fiatal kedélyeket. Ama kedélyi határozottság, melyben a műalkotó egyén, saját műveltségének minősége és fokánál fogva volt, midőn a művet alkotta, vissza fogja magát a műben is tükrözni.

Feuerbach az érzést doctor subtilissimusnak nevezte. És méltán, mert az érzés számtalanszor kitesz még a legélesebb értelmén is. Tapasztalható ilyesmi a tanodai előadások alatt is. Azon iparkodjék tehát a műbecslelő, hogy semmiféle kedélyállapotot ne kívánjon a növendékekben előzendíteni, melyet előbb valamennyi részletben ő maga öntudatosan át nem élt. Ellenkező esetben csorbát ejthet az annyira szükségelt természetességen; pedig ha valahol, a fiatal kedélyek tisztogatásánál legyünk óvakodók a mesterkéeltségtől. Emlekezzünk Horatiusra, ki Epistolar. Lib. I. ep. 2. így szól:

Quo semel est imbuta recens servabit odorem
Testa diu.

Megtörténhetik a balfogás, ha a kedves és nem-kedves érzelmek határozott megkülönböztése után minden folyamlásának fokait pontosan ki nem jeleljük; ha azok elvegyülésében világosan ki nem mutatjuk az elemek egymáshoz állását; végre ha az alaphangulatot hatékonyan ki nem emeljük az érzelmek öszletéből. Mondatik pedig alaphangulatnak az, mely a már előbb érintet főgondolat által lön a műalkotóban előidézve és táplálva. Az alapgondolat és alaphangulat megegyezésének kisebb vagy nagyobb bensősége mutatja meg igazán: vajon egyfelül a műalkotó szelleme teljesen át volt-e hatva a mű tartalmától, másfelül vajon az egész mű inkább a műalkotó sajátlagos egyéniségének, vagy a tisztán vett emberi természetnek volt-e szüleménye. Volt legyen azonban akármelyiknek szüleménye, a műalkotó akaratának tulajdonai is át fognak rajta sugározni.

10. §.

c) Az akaratra vonatkozó mozzanatoknál kijelendő a cél, melynek tekintetéből a mű közvetlenül alkottatott. E cél tanúsítandja, vajon az egész inkább elmei vagy kedélyi oldalról volt-e foganva. Az elmei oldal iránya mindig tárgyi, a kedélyé ellenben mindig alanyi. Ha a tárgyi oldal bir nagyobb súlylyal, akkor a becslelés alapszabályának kiszemelése a tárgyak szerkezetétől, ha pedig az alanyi oldal bir nagyobb súlylyal, akkor az alapszabály kiszemelése az érzelmek mivoltától függ. Látható innen, hogy a közvetlen cél világos felfogása a tartalom alapos megítélhetésére nézve nagyon fontos kellék.

A mű egészéhez azonban a nyelv is tartozott. Ha tehát épen azon álláspontból akarunk a művel megbarátkozni, melyről iratott; ha épen azon elmei, kedélyi és akarati határozottság erejénél fogva kívánjuk a művet birtokolni, minőben iratott, szükséges: hogy az oldalak elszigetelt tartása után azok egymáshozí viszonyát is szemügyre fogjuk. A nyelv külsejét, a tartalom belsejét teszi a műnek. Hogy a köztük lélező viszony nem lehet pusztán önkényi, onnan is látható, mert külsőt belsőt nélkül és belsőt külső nélkül igazán nem gondolhatunk.

Ámde az egyén, kiben a mű eszméje megfogant, az így is másképp is szerkeszthető tartalmat így és másképp használható nyelven is adhatta volna elő, mi tehát valódi oka, hogy épen így és nem másképpen hajtattott végre? Hol gyökerülhet azon tény, hogy némely műben inkább a szükségképi, másokban inkább az önkényi oldal bir nagyobb érvényességgel?

Hogy a kérdéses ok nem másutt, hanem a műalkotó szellemének így és nem másféle sajátosságában keresendő, a már előhozottak után legkisebb kétséget sem szenvedhet. Hiszen a mű az élet így viszonyai közt, és különösen így esetben csupán azért lehetett olyanná, a minő; mert a műalkotó szelleme az élet sajátlagos viszonyai közt csak így sajátosságával láttathatott el; az így sajátosságú szellem pedig így esetben csak így működésbe hozhatott; az ilyszerüleg működő szellem pedig, mind nyelv, mind tartalom, mind egészletre nézve, csak így és nem más minőségű művet alkothatott.

A mű minőségének határozott kiemelésével oly pontig jutottunk, melynél önként tolja magát előre a következő kérdés: a külső és belső oldalak átnézése után lehet-e már a fölfogást teljesnek állítani? Általán véve a dolgot, nem; tanodai szempontból tekintve, még kevesebbé. Oka ennek a szellemi birtok természetében foglaltatik. Hogy valaki, különösen pedig a tanodai növendék, valamely művet szellemileg birtokolhasson, arra sem egyedül a külső, sem egyedül a belső fölfogás nem elégséges, hanem még az is megkívánatik: hogy azok, eredményeikkel együtt, egymásra viszonyítassanak.

11. §.

C) Ez az özszerű fölfogás munkája. Két oldal fog itt szemmel tartatni: az élet és a mű. Kiindulási pont a mű, mely ilyen és így módon összefüggesztett elemekből álló egész. Egyetlenegy iznek sem szabad benne fölmerülni, mely a nemzet vagy a műalkotó életének irányában viszonyítatlanul maradjon. Megjegyzendő azonban, hogy mindaz, a mi e helyen a nemzet köz- és a műalkotó életéből, a mű teljes birtokolhatása végett fölhozatik, nem ok hanem föltét.

A föltételek közül némelyek közvetlenül, mások közvetve folytak be a mű alkotásába. Ezeket, a műben található föltételek szerint, először külön, azután egymáshozí állásukban kell tárgyalni. Kell pedig azért, hogy az így módon gyakorlott fiatal elmék a körülmények illő méltatására, részletekbeni külön tartására, és az így gyűjtött tapasztalmányok czélszerű felhasználásában óhajtott jártasságra segítessenek. E mód nyujt azután alkalmat azon önállóság fölzsendítése és fokenkénti megszilárdítására is, mely nélkül a növendékek saját egyéniségüknek okszerű érvényesítésére magukat kellőleg sem nem tudnák, sem nem mernék elhatározni. Pedig ha a szellem ilyenmü szilárdultsága hiányzik, hiába minden vágy az élet hivatásszerű értékezeze iránt. Itt azonban nem vakesellől függő, hanem azon hivatásról van szó, mely az így és nem másképpen tehetőkezett egyénnek magától a természet urától lön kitzve.

A szellemi önállóság föladatunkat illetőleg is nagyon érdekes tulajdon. Mihelyt a műbecslelő a dolgot

addig vitte, hogy az ifjak a közlemények világos fölfogása után a mű irányában némi önállóságra vergődtek, megváltozik lassanként azon viszony, mely egyfelől az ifjak, máfelül a mű és a műbecslelő között volt. Eddig t. i. a mű és a műbecslelő cselokvöleges, az ifjak ellenben szenvedöleges állást mutattak; ámde mihelyt az ifjak látni kezdik, hogy a műelemek közül az egyik ezen, a másik más föltétlől függ, és hogy az elemek között is az egyik határozólag lép föl a másik fölött: azonnal megindul bennök a közlemények belső összefüggésére vonatkozó vizsgálkodás. Miért van ez így és nem máskép? Ez azon kérdés a mű valamennyi mozzanatánál, melyre a fölfogás körében nem adathatik teljesen megnyugtató felelet.

Eddig a mű, mint adoltság, maga tett bizonyoságot saját közvetlen milétéről, és a becslelő minden ellenhatás nélkül mindazt elfogadta, a mi neki adva lön; mihelyt azonban a belső összefüggés nagyobb becsünek mutatkozik az eddig egyedül méltányolt külső összefüggéshez képest, meg fog változni az ügy egész állása. Eddig a mű lépett föl mint határozó ok; a becslelőnek csupán az állott tisztében, hogy a neki adottakat, mint okozatokat, tisztán tárgyszerűleg fogja föl; most az önállóságra vergődött becslelő lép föl mint határozó, és a művet, mint okozatot, tehát mint mástól függőt, számadásra vonja a vele így és nem másképen közlöttekért.

De szükséges-e az? Okvetellenül; hiszen a műben, mint okozatban, egyellen pontnak sem szabad előfordulni, mely az okszerűség törvényének nem hódolna. Érvényült-e igazán e törvény vagy nem, az iránt a becslelő tisztában tartozik lenni; nem lehet azonban, valamíg a becslelés a fölfogáson fölülnem emelkedik. A mű, mint egész, be tartozik bizonyítani, hogy nem galyabítmány, hanem valódi, vagy is oly mű, mely saját tökélyességének sulypontját magával hordja. Ezt azonban a mozzanatoknak nem külső, hanem belső összefüggése által lehet csak bebizonyítani. Fontos tulajdon a becslelési tárgyszerűség is; ámde a fölfogást jellemző tárgyszerűség és azon okszerűség között, mely nélkül a becslelés is csak idélen tapogatódzás, fölötte nagy a különbség.

Nyilvános ezek után, miszerint a tanodai műbecslelésnek a fölfogás által szerzett tárgyszerűségen fölülnem még okszerűséggel is kell birnia. Megszerzendí ezt az átértés. A ki a művet tárgyszerűleg fölfogta, tudja, hogy minő; a ki pedig azt okszerűleg átértette, tudja, hogy miért olyan, a minő.

12. §.

II. Az átértés azon szellemi működés, mely által valamely tárgy szükségképiségeinek ismeretére törekszünk. Hogy végrehajtható legyen, legalább egymásra viszonyított két taggal kell birnunk, melyeknek egyike a másiktól függ. E függés lehet külső vagy belső. Ama viszony, mely az összefüggő tárgyak között érvénykedik, okviszornak szokott nevezetlni. Azt akarjuk tehát az okviszorn segedelmével napfényre hozni: vajon van-e és minő az összefüggő tárgyak közötti okszerűség?

Érdekében áll mind a tanárnak, mind a tanulóknak, hogy a már tisztán tárgyilag fölfogott mű okszerűleg átértetté is legyen. Mit használ a mű tartalmi sokfélesége, mit a fölfogás által bennünk fölélesztett képzetelek, gondolatok és érzelmek tömege, ha az okok és okozatok közötti összefüggés ismerete ki nem elégíti az egységre törekedő eszt? Nyomoznunk kell tehát a mű okszerűségét, és a mi különösen fontos, nyomoznunk kell okszerűleg. Az okok utáni éretlen kapkodás, a feltolt egyéni nézetek ingadozása, szóval, minden, a mi az átértés ügyében folytatott eljárást helytelenítene, oly tünemény volna ílt, mely az ifjak tehetségeit tévirányokra csábítván, a nevelés főczéljával ellenkeznek. Minek következtében az átértés foganata előre is egy alap által biztosítandó, mely a művet nyílt tükörré, a műbecslelőt tájékozottá, a tanulóságot pedig a vele közlendők iránt fogékonyabbá és megbirhatóbbá is tegye. Ezen alap a korszellem ismerete.

13. §.

Minden kornak meg van a maga szelleme. Ezt halljuk széltében. Létezése nem hozatik kétségbe, de hecse számtalanszor. Sokan nem gyözik eléggé dicsérni; mások nem gyözik eléggé ócsárolni. És ez mindig úgy volt, és úgy is lesz mindig. Hol rejlik e tüneménynek valódi oka? Valahol kell rejlenie. Annyi bizonyos, hogy a korszellem épen nem felel meg mindig az emberi rendeltetésnek: lehet jó is, rossz is, igaz is, nem

igaz is. Hogy egyedül jó vagy egyedül rossz, egyedül igaz vagy egyedül nem-igaz legyen alig gondolható; mert róla bizvást el lehet mondani, a mit Fischer Kuno a philosophiáról a következőkben mond: „Die Geschichte begreift die Philosophie in sich als ihren bewegenden Factor, als das principium movens der menschlichen Cultur, welches die Perioden derselben entscheidet. Dieses principium movens ist aber zugleich ein principium mobile, d. h. es bewegt nicht blos die menschliche Entwicklung, sondern es bewegt sich selbst mit ihr, es entscheidet und unterwirft sich dem Gange derselben.“

A sikert óhajtó tanár e nézethez tartakozván rajta legyen, hogy a korszellemnek sajátserősítő befolyását a nemzetre, a nemzeten keresztül a műalkotóra, és a műalkotón keresztül a műre minél határozottabban megismerje. Nyomozza ki szemesebben, hogy a korszellem oldalai közül melyek, és ezek közül melyik tükrözi magát vissza határozólag a kérdés alatti műben. Minek fogatosíthatása végett vizsgálja meg a korszellemet a) tárgyilag, mint összességét a bizonyos korban uralkodó elveknek; b) alanyilag, mint az érzés, gondolkodás és cselekvésnek bizonyos korban uralkodóvá lett különös módját; végre c) öszszerüleg, mint a szellemi életfejlésnek oly határozottságát, mely bizonyos korban minden más határozottság fölött túlnyomólag érvényült. Ezek egyenkénti megvizsgálása után meg fog arról győződni, hogy a korszellem a természeti állapotból műveltségi állapotra fölvergődött nemzet életfolyásának nem csak szüleménye, hanem szülője is. Szüleménye, mert előhozámánya a már meghaladt műveltségi fokoknak; szülője, mert saját tartalmának bizonyos korban érvényítése által okává lesz a még meghaladandó műveltségi fokozatnak.

14. §.

Látható a fölemlítettekben, hogy a korszellem a nemzeti érdekek valamennyi körére sajátserősítőleg hat. Nem is fordulhat elő valódi mozzanat a nemzeti műveltség szerkezetében, min a korszellem sajátserősége nagyobb vagy kisebb mértékben át nem sugározna. Ily mozzanatok valamelyikét, vagy bizonyos mozzanatok öszletét tükrözendi vissza a mű is: következőleg a benne fölfogott elemek oly okozatok, melyek határozott okokra vonatkoznak. Ezen alapszik az okviszony iránti eligazodás szükséglete.

E viszonynál fogva fürkésztessek ki minden más előtt amaz ok, mely a mű alkotásának legfőbb indítója volt. Hogy ezen ok vagy a nemzet köz-, vagy a műalkotó egyéni életében, vagy mind a kettő egymáshoz állásában lesz föltalálható, a már mondottak is eléggé tanusítják.

Ha a mű alkotására az egész nemzetnek életfolyása szolgált indokul, akkor szemesen megvizsgálendő: vajon a nemzetnek más nemzetekkel érintkezése, vagy a nemzet belsőleg mozgó műveltségének sajátlagos állapota, vagy pedig oly tény szólaltatta-e meg a műalkotót, mely a nemzeti műveltség egészének így vagy amúgy történt módosulására tetemes befolyással volt. Ha a nemzeti élet valamely részlete szolgált a mű alkotására indokul, akkor kimutatandó: vajon az anyagi, a szellemi, vagy az öszszerü érdekek köréhez tartozik-e. Ha az anyagi érdekek köréhez tartozó, akkor vagy a gazdaszat, vagy az iparaszat, vagy a kereskedés ügyeire vonatkozik. Ha a szellemi érdekek köréhez tartozó, akkor vagy a művészetet, vagy a tudományt, vagy az egélyt illeti. Ha pedig az öszszerü érdekek köréhez tartozó, akkor ama társulatok, intézetek vagy testületek dolgaira viszonylik, melyek a nemzetnek, mint egésznek fentartásáról, neveléséről vagy igazgatásáról gondoskodnak. Lehet azonban, hogy olykor a nemzeti életnek csupán egy, de oly mozzanata szolgált a műalkotásra indokul, mely a többi mozzanatokkal benső összefüggésnél fogva határozóvá lön az egészben fölfogott nemzetügyre nézve.

15. §.

Olykor az indok, mely miatt a mű előhozott, magának az előhozó egyének sajátlagos életében rejlik. Ugy látszik egyelőre, mintha itt a mozgási kör szűkebsége miatt könnyebbé válnék az eligazodhatás is. Ez azonban nincs mindenkor úgy. Sok függ a műalkotó egyéni létének kialakítottságától, mely, a mint tudva van, különböző fokon mehet keresztül. Minél magasabb és szervezettebb fejlődésű az egyén, annál nehezebben találhatni föl benne amaz oldalakat, melyek által őt valamely tárgy iránt érdekeltségbe hozhatni. És ez nagyon

természetes ; mert épen az tesz legjelzőbb bizonytságot az egyén magasabb és szervezettebb fejlettségéről, hogy ő Horatius e mondatát követvén :

Et mihi res , non me rebus , subiungere conor ,

semmiféle tárgy által sem hagyja magát megzavartatni az önmagánálí lét tisztaságában. Akár nyugodt, akár izgatott állapotban legyen az ily egyén , szellemének olynemü mélységéről teend bizonytságot , melynél a közönségesen használatni szokott erőmérték egészen meghiusul. Innen aztán az ily egyénekről hozott ítéletek badarsága.

A műalkotó élete szintugy , mint akárkié közölünk a természethezi , emberiséghezi és istenséghezi viszonyok határain belül fejlődött. Ezek ismét töménytelen sokaságát eredményeztették a korában előlúnt esetleges viszonyoknak. Hogy az esetlegesek közöl épen e vagy ama munkált legyen indok gyanánt a műalkotó szellemére , az részint a titokban képződő véletlenségtől , részint az egyéniség különösségeitől függött. Alig fordul elő példa , mely tanusítaná , hogy a műalkotó egyénre az imént megérintett szükségképi viszonyok közöl mindenik egyenlő hatalmat gyakorlott volna. Vannak , kik műveik írásakor inkább a természet , mások , kik inkább az emberiség , ismét mások , kik inkább az istenséghezi viszony körébe tartozó jelenetek , tárgyak vagy események által hozattak érdekeltségbe. Azonban akármelyik viszony határain belül érvénykedjék az ok , mely a műalkotó szellemét munkálkodásra gerjesztette , legkevesebbet se tágitson a becslelő , valamíg azt elő nem kerítette.

Ha megtörténnék , hogy a kérdéses indokot az eddig érintettekben föl nem találná , járuljon a műalkotó egyéni életének sajátlagos belsejéhez. Ide tartozik minden , a mi őt elméjének tartalma , kedélyének hangulata és akaratának irányzataira nézve minden más egyéntől külön váltta teszi. Mivel pedig az így megkülönített egyén saját különösségeinek érvényesítésekor mások irányában vagy tagadólagos , vagy tevőleges állásba helyezkedett , azon kell lenni : hogy az ily állásnak okai is határozottan kiszemeltessenek.

Ha kellőleg átérttetted ezen állást , nyomába jöttél azon útiránynak is , mely vizsgálkodásodat a nemzeti élet és az egyéni élet közötti viszony titkaihoz legbiztosabban elvezetendi. Mi volt legyen valódi oka , hogy a műalkotó saját különösségeit épen ily és nem más irányban , épen ily és nem más módon érvényítette , azt olykor majdnem egyedül a közélet mozgalmából lehet fölvilágosítani. Előforduland pedig az ily eset főleg akkor , ha a műalkotó tetteges részt vesz a közélet ügyeinek mozgatásában. Vagy megegyeznek akkor a közélet bírományai az ő különösségeivel vagy nem. Ha megegyeznek , érvényítendi a műalkotó saját különösségeit ; mert ezek által véli a közügyet előmozdíthatónak. Ha meg nem egyeznek , érvényítendi saját különösségeit ; mert az által véli kiírthatónak azon bajt , mely a közügy óhajtott folyamlását késlelteti. Ennyit a műalkotót munkálkodásra gerjesztő indok irányában.

16. §.

Ennek alapos átértése után ragadtassék meg maga a mű , mint bevégzett egész. Három oldalt fogtunk már föl benne : a nyelvit , a tartalmat és a kettő egymáshozí viszonyát. Föl kell tennünk , hogy az író egyetlenegy pontot sem hagyott meg a műben , melynek így és nem másképeni érvényesítésére határozott okok által nem sürgettetett volna. Tehát még a legkisebb pontnál is , mely a mű egészéhez tartozik , tegyük föl határozottan e kérdést , miért van ez így és nem máskép ? Vagy lehet rá magának a műnek utmutatása szerint megnyugtató feleletet adni vagy nem. Ha lehet , teljes , ha nem lehet , teljellen a mű. A teljes művet özszerőség , a teljellent özszerűtlenség szokta jellemezni : annak átértésére törekedjék tehát mindenik oldalnál a becslelő , vajon bír-e özszerűséggel vagy nem. Bír , ha benne az egységbeni sokaságot és a sokaságbani egységet igazán fölleli ; nem bír , ha a sokaságból az egység , az egységből pedig a sokaság hiányzik.

Mondottaink szerint a mű egyik oldalát a nyelvezet teszi , mely a hivatásos írónál mindenkor vissza fogja tükrözni a korában érvényített nyelvtudást. A mi az ő egyéni nyelvét illeti , az sem a köznépi , sem az eszményi nyelvvel nem azonos , hanem középen mozog a kettő között ; mert a hivatásos író , tulajdon fejlettségi fokához képest nagyobb vagy kisebb szerencsével ugyan , de mégis önmaga készíti el magának a fölhasználandó nyelvezetet. És ezt nem fenhéjázás sem nem külöznésből , hanem hivatásánál fogva , tehát szükségképen

teszi. Nem veti meg, de nem is fogadja el vaktában a köznépi nyelvet; mert igen jól tudja, hogy a megvetés a saját nyelvezetében sokaságot, az elfogadás ellenben az egységet hozná veszélybe. Méltányolja a köznépi nyelvet, de nem azért, hogy esetleges változkodásainál vesztegeljen; hanem azért, hogy azokba, a nyelv természetén nyugvó szabályok segédelmével, egységet oltson. Iparkodik az eszményi nyelvtökély felé is, de nem vaktában, hanem folyvást ügyelve a műveltség azon fokára, melyhez a nemzet már följutott.

Ezek így levén, mutassa föl a tanár 1) azon szabályokat, melyek szerint az író saját nyelvezetének alkotásakor intézkedett; 2) azon elvet, melynek érvényesítése által a nyelv természetén nyugvó szabályokból saját nyelvtanát szerkesztette; 3) azon módot, melylyel ő saját nyelvtanának minőségénél fogva a tapasztalás útján szerzett nyelvyagból épen oly nyelvezetet alkotott, minő a műben használva lön.

Vizsgáltsék azután meg, vajon a nyelvezetben nem fordul-e elő valami fölös vagy hiányos. Fölös benne minden, a mi a nyelv természetétől elüt. Ilyen nálunk a sok latinismus és germanismus. Hiányos ellenben, a mi még benne a már elfogadott szabályok szerint kellőleg átvizsgálva és a már helyeselttel összehangzásba hozva nem volt.

17. §.

A mű másik oldalát a tartalom teszi, melyből leginkább kiténendik; vajon az író rendszeresen kialakított vagy az ide és tova kapkodók közé tartozott-e; vajon tehát amaz ismeretek, melyek a műben érintvők, egyetlenegy, valamennyi oldalról átvizsgált, vagy több, belsőleg össze nem függő, álláspont eredményei-e? Többször megesik a tudományosan ki nem művelt írónál, hogy egészen más nézetből indul ki az ásvány, más a növény, és ismét más az állatország lüteményeinek és tárgyainak fölhasználásakor. Ily zavartság mellett még szó sem lehet a mű tapasztalási mozzanatainak belső egységéről. Hasonló eset adhatja magát elő az egyéb tárgyakra vonatkozó gondolatoknál is, valahányszor az író az ezeket egységbe olvasztó alapgondolat iránt nem volt annak rende és módja szerint fölvilágosulva. Ha ilyenkor a mű tapasztalási és gondolási elemeiből épen nem válhatik oly egész, melyet összszerűség díszesít, nagyon természetes dolog.

A mű tartalmához soroztuk a kedélyi mozgalmakat is. Folyamlásuk átérthetése végett szükséges 1) azon tárgyak egyenkénti fölhozása, melyek által az íróban előidézte vagy táplálva voltak. Magától értelük, hogy a kedélyi mozgalmak időbeni folyásához képest az őket előidéző vagy tápláló tárgyak is, vagy a jelenbe, vagy a múltba, vagy a jövőbe helyeztetnek. Így például a bú és öröm a jelenbe, a bánat és merengés a múltba, a félelem és remény a jövőbe terjed. 2) Nyomoztassék ki, vajon az érzelmek mélységének és tartósságának okai a tárgyokban, vagy az író alanyiségében rejlenek-e? Ha mind a kettőben, tisztán kiemelendő az arány, melyben egymáshoz állanak. Minek bevégezése után 3) könnyen fölmutatható az egész művet átható alaphangulatnak oka is.

Az akaratot illető oldalnál világosan kimutatandók: a műalkotó közvetlen célja, indokai és eszközei. A közvetlen célról Frauenstädt Aesthet. Fragen című munkájának 135. lapján így szól: „Das ächte Kunstwerk trägt den Zweck, der es ins Leben gerufen, in sich selbst, und aus diesem innerlich schaffenden Principe, dieses inwohnenden Seele des Ganzen, geht zugleich die Gliederung der Theile mit strenger Nothwendigkeit hervor, so dass sich auch nicht das kleinste Glied verrücken oder herausnehmen liesse, ohne dass das Ganze dadurch verstümmelt wurde.“

Mit akart tehát közvetlenül a műalkotó? Egy oly, őt átható és általa is áthatott, eszmét akart a mű valamennyi mozzanatán keresztül érvényesíteni, mely, a mennyiben kezdelpontját teszi a működésnek, elv; a mennyiben gerjesztője és fentartója a működésnek, indok; a mennyiben pedig nem csak a működésnek, hanem a működés által viszonylagosan érvényített eszközöknek meghatározója és az egésznek bevégezője, cél is egyzersmind.

Mint meghatározó lép föl a cél a mű nyelvezetének irányában is. Miért kelljen a célnak még a nyelvezet fölött is oly érvényítő hatalmat gyakorolnia, azt a már előhozottak eléggé mutatják. Hiszen a nyelvezet külsejét, az eszme belsejét teszi a műnek, mint egésznek; képtelenség tehát annak még csak képzelése is;

hogy a mű, mint egész, valódi öszszerűséggel bírjon, ha benne a nyelvezet az eszmével és az eszme a nyelvezettel össze nem hangzik. Ugy kívánja ezt a műnek önállósága is.

Mivel azonban ez az önállóság nem általános, hanem csak viszonylagos, látható: hogy az átértés mindaddig folytatkozott, valamíg a mű és az őt föltétező élet közötti viszonyoknak okszerűsége iránt is tisztába nem jöttünk.

18. §.

Két egymásra viszonyítandó tárgy van ismét előtünk: az élet és a mű. Az élet fölötte áll a műnek, azonban a mű sincs minden befolyás nélkül az életre. Mutatják ezt Homerus költeményei. Mint valódi tükrei a görög életnek huzamos időn keresztül valódi tényezőivé is váltak a görög műveltségnek. Mondottaink szerint a mű oly egész, melyben sem a sokaság nincs az egységen, sem az egység nincs a sokaságon kívül: minék következtében a mű vagy sokaságára, vagy egységére, vagy mind a kettőre nézve függ az élettől. Valamelyik esetnek elő kell fordulnia. Forduljon azonban bármelyik elő, bizonyos pontra fog utalni, melyben a mű és az élet közelebbről érintkeznek. Hogy a mű a benne foglalt sokaságot az élettől kölcsönözte, kétséget nem szenvedő dolog; ámde mivel az élet fölötte gazdag érdekes nyilatkozmányokban, kellett valaminek lenni, a mi miatt ama nyilatkozmányok közöl épen azok valának figyelemre méltatva, melyek a műben föllelhetők. Mi okozhatta ezen méltatást? A sokaság nem, mert ez nem önmagáért, hanem a műben érvényített eszméért lön előidézve; az egység sem, mert ez is a sokaságot átható eszmének okozmánya. Mi tehát? Az eszme, mert a mint látszik, e körül forog a műnek valamennyi mozzanata.

Az eszme önmagában megkülönböztett egység levén, valahányszor magát valamely műben megvalósítja, saját különítményeinek megvalósítása mellett megvalósítja benne saját egységét is. Midőn saját különítményeinek megvalósítására törekszik, az élet sokoldalú nyilatkozmányai közöl azokat vonja tulajdon körébe, melyek hozzá, az adott körülmények közöl, leginkább rokonok. Midőn saját egységének megvalósítására törekszik, a már körébe vont életnyilatkozmányokat úgy hatja keresztül, hogy azok, egymáshozí viszonyaikra nézve, mindenkép az ő rendelkezése alatt álljanak. Innen származik aztán a mű azon öszszerűsége, melynek szükségképiségénél fogva a sokaság valódi tükre az egységnek, az egység pedig valódi fentartója a sokasági elemek egymáshozí állásának.

De mi ez az eszme és honnan veszi azt a hatalmat, melyet a mű valamennyi mozzanata fölött gyakorol. Itt az eszme oly alak, melyben a műalkotó szelleme a magát benne folytonosan tevő korszellemet öntudatosan fölfogta és szabadon érvényítette. Két oldal kerül tehát elő az eszmében: az, mely a korszelleme, és az, mely a műalkotó egyéniségére vonatkozík. Melyik birt legyen nagyobb hatálylyal a mű alkotásakor, arról a mű szerkezete tartozík kellő bizonyoságot tenni.

Tartozík pedig azért, mert olyszerű okozmány, mely által a korszellemtől áthatott, de tulajdon önállóságától meg nem fosztott, egyéni szellem önmaga tükrözte vissza saját életének bizonyos fokát. Miből a dolog valódi átértése után világosan következik: hogy sajátképen nem az eszme valósította meg magát az alkotott műben, hanem maga a sokoldalulag meghatott, és a kérdéses eszmében önmagát fölfogó egyéni szellem azon tényező, mely a műben megnyilatkozott. Ennyit az átértés ügyében.

19. §.

III. Mit csináltunk eddig? Az általában vett becslelés, különösen a műbecslelés irányadó megérintése után ezen utóbbit vizsgáltuk meg két fokozatán keresztül. Azonagy volt mindenik fokozaton a tárgy t. i. a mű, de különbözök a működési álláspontok, melyek irányához képest más kérdés lebegett előtünk az első és más a második fokozaton. Az első fokozat kérdése így hangzott: minő a mű? a másodiké pedig így: mitől volt a mű? Az első kérdésre adható válasz a tárgyszerű fölfogástól, a másodikra adható az okszerű átértéstől függesztetett föl. A fölfogás szükségképi föltéte az átértésnek, hát ez?

Ez végsőleg azon eredményt hozta napfényre: hogy a mű a műalkotó egyén sokoldalulag meghatott szellemének okozmánya. Mint okozmány 1) tükre ama tényezőknék, melyek a szellembeni meghatottságot elő-

idéztek ; 2) tükre azon saját szerű állapotnak , melybe a meghatott szellem hozva lön ; tükre azon irányzatoknak , melyek végett az önmagát saját szerű meghatározottságában fölfogó szellem a műnek alkotására indítotott.

Önkényt folynak ezekből a következők : α) a valódi mű érdekes tárgy ; mert a szellem előtt mindaz érdekes szokott lenni , a miben ő magát igazán föltalálja. De sikerülhet-e ez a műnél ? Annál inkább , minthogy a műben épen a szellem nyilatkozott meg. Megnyilatkozott pedig egyfelül azért , hogy abban saját fejlettségének valamely fokáról bizonytságot tegyen ; másfelül meg azért , hogy annak , mint öntudatosan előhozott , eszköznek segedelmével , a szellem országának belszükségü fejlődését még inkább előmozdítsa. Minél fogva β) nincs , nem is gondolhatni valódi művet , melylyel a művész valamely cél megvalósítására nem törekedett volna. Ha neki a mű megfelel , czélszerűnek , ha pedig meg nem felel , czélszerűtlennek mutatkozik. γ) Mivel a „becs“ szó alatt azon előny értetik , mely a czélszerűséget nyomon követi , világos : miszerint akár külső , akár belső , akár özszerű cél tűzetett legyen ki a műnek , ez valódi becs nélkül nem szükölködhetik.

Azon szellemi működés , mely a mű czélszerűségének meghatározásával foglalkodik , megítélésnek szokott nevezettni.

20. §.

A ki tehát valamely művet meg akar ítélni , minden más előtt azon legyen : hogy ama kellékekről alapos ismerettel bírjon , melyek nélkül a czélszerűséget tárgyaló megítélés maga is czélszerűtlenné válnék. Ezen kellékek közé tartozik : 1) az elv , melyből a megítélés kiindul ; 2) a módszer , melylyel végrehajtatik ; 3) a végrehajtás folyamata. Lássuk őket röviden.

1) Az elvnek körébe soroztatik a műbecslelés határain belül minden , a mitől a mű czélszerűségének meghatározása fölfüggeszthető. Mely igen szokottas az e sorozat alá eső pontok közötti elsiklás , a naponkénti tapasztalás elég világosan mutatja. Akárhol tűnjék elő valamely mű , azonnal meglepik azt az ítéletek rajai , különbözők mindenben , csak azon egyben nem , hogy különbözők. És ez épen nem váratlan tény az előtt , ki az emberi természetet a maga sokoldalúságában is szereli vizsgálgatni. Hiszen a körülményeknek , melyek között a mű alkotott , az eszmének , mely általa megvalósítandó volt , az eseménynek , mely a műalkotó képzelme előtt lebegett , a célnak , mely végett a mű szerkezete többirányulag módosítotott , szóval mindezeknek és az ezekre vonatkozóknak fölfogása és megítélése annyi különbségen mehetett által a műalkotókban , a hányféle volt a bennök megszilárdult egyéniség iránytömege. Lehet-e aztán csodálni , ha a műbecslelők oly nehezen tudnak ama pontok iránt eligazodni : melyektől a kérdés alatti mű czélszerűségének meghatározása leginkább függ ?

Hosszúság és elágazás terhelné a dolgozatot , ha az említett pontoknak valamennyi oldalát közlebebről akarnók részletezni. A tanodai kör csupán annyit szükségel , a mennyi annak főczélját biztosan elősegíti. Erre pedig elégségesnek látszik az álláspontok kijelélése.

21. §.

Ezen álláspontok vagy tárgyiak , vagy alanyiak , vagy özszerűk.

1) A tárgyi álláspont köréhez tartozik a) a műnek külső vagy is azon célja , melyre a mű eszköz. Vannak , kik előtt a mű sokkal nagyobb becsü , hogysen azt valamely külső cél okáért eszköznek lehetne tartani ; ámde ha a szellem országának belszükségü szervezetét alaposabban átvizsgáljuk , észre fogjuk venni : hogy az ugynevezett irányművészet nem alacsonyítja le mindenkor és mindenütt a tisztán vett művészetet. Ki az , a ki nem látná , hogy Virgilius Georgicon csakugyan külső cél tekintetéből fogantotott ? Olykor azonban a külső cél más , alárendelt célokból álló egész , melynek mozzanatai közül mindenik válhatik elvvé a mű becsének meghatározásakor. Ide tartozik b) a belső cél , vagy is azon eszme , melynek megvalósítása végett a mű közvetlenül alkotott. Hogy ez is több lényeges , és a megítélésnél alkalmas becsmérték gyanánt fölhasználható , oldalakkal bővelkedjék , a már mondottakból is kivehető. Nem kis nyomatókkal bír itt c) azon viszony , mely a külső és belső cél között előfordul. Ha a mű foganása és kidolgozásakor a külső cél birt tulnyomattal a belső fölött , akkor a művész a fölhasználandó lételelemek kiválasztása és alkalmazásakor min-

denben a külső cél igényei szerint működött. Tanúsítják ezt a közvetlen hatás kieszközölhetése végett galyabitott színművek. Ha pedig a mű foganása és kidolgozásakor a belső cél birtulnyomattal a külső fölött, akkor a külső cél, a rá vonatkozó elemekkel együtt, csak annyiban volt méltalva, a mennyiben azt a mű határain belül megvalósított eszme igényli, hogy saját érvényültségét a mű határain túl is terjeszthesse.

2) Az alanyi álláspont köréhez tartozik a) az érzés, melyben a meghatott szellem önmagát közvetlenül fölfogta. Volt idő, melynek folytán a mű becsének meghatározása majdnem egyedül az érzéstől függött. Helyén kívül van itt a vitálkodás. Elég, hogy függött, és némileg a fiatalok előtt még most is függ. b) Ide tartoznak az ugynevezett értelmi mozzanatok, vagy is a műalkotók és műbecsleőkben akármily okok miatt túlnyomóságra vergődött nézetek, szempontok és egyoldalú álláspontok. Ezek sincsenek ugyan minden gondolat nélkül; ámde mivel a bennök foglalt gondolat saját tartalmának egyedüli érvényítése által mindent, a mi csak körébe vonatott, megigáz: magára hagyottan soha sem fog túlelnelkedni az egyoldalúság kötelekein. c) Ide tartozik az egyénekben uralkodó eszme. Vannak, kik mindenben csak a szépet, mások, kik csak az igazat, és ismét mások, kik csak a jót keresik és méltányolják. Arról, hogy ezen eszmék egymással bensőleg összefüggnek, legkevesebbet sem akarnak hallani. És ebben rejlik az alanyi álláspont hiánya.

c) Az özszerű álláspont, melyről az önmagát saját életfejlésében megragadó szellem érvénykedik, ment az ily egyoldalúságoctól. Itt a szellem mindenben, a mit tesz, önmagánál van. Itt a szép csak azért szép, mert benne saját szépséget, az igaz csak azért igaz, mert benne saját igazságát, a jó csak azért jó, mert benne saját jóságát birtokolja. Akármit tegyen tehát itt a szellem mint célt, abban csak önmagát leli; szóval akármit fogjon föl és értsen át az öntudatos szellem, nem működhetik a nélkül, hogy annak önmagára és önmagának arra történt viszonyítása által saját életfejlését elő ne mozdítsa.

És így az előbbi álláspontok az özszerűben mint mozzanatok befoglaltatnak. Hiszen akármilyen fogassék föl a tárgyi álláspontról mint cél, az vagy a szép, vagy az igaz, vagy a jó köréhez tartozik; továbbá akárhon és akármikor legyen a szellem a szép, igaz és jó eszméitől áthatva, azokat oly célok gyanánt kell tekintenie, melyeknek megvalósítására ellenállhatlanul ösztönöztetik. Ösztönöztetik pedig azért, mert egyedül azokban szervezkedve fog azzá lenni, mivé lennie kell. Látszik ezekből, miszerint a műbecsleés határain belül az özszerű álláspont az eszmények álláspontja. A mit Rosenkranz K. Die Poesie und ihre Geschichte Königsberg 1855. 737. l. a köllészet irányában mond, az itt is érvényes. Rosenkranz ezeket mondja: „Es unterscheiden sich drei Hauptideale der Poesie, das der Schönheit, der Weisheit und der Freiheit. Jedes derselben ist an sich Totalität der Idee, der Poesie, in dem es relativ auch die anderen Ideale an sich begreift, während es für sich allerdings eine besondere Richtung verfolgt. Das Ideal der Schönheit geht aus vom Realismus der Natur, das der Weisheit vom Gedanken des Einen Schöpfergottes, das der Freiheit von der Unendlichkeit des Inhalts wie der Form der Selbstbestimmung. Das erste erscheint daher naiv, das zweite didaktisch, das dritte sentimental; sentimental nicht im Sinn schlechter Empfindlei, sondern der Innigkeit des durch den Gedanken in sich vertieften Gefühls.“ Eddig a megítélés elvéről.

22. §.

2) A módszer épen oly fontos, vagy talán még fontosabb kellék. Birtokában lehet valaki az elvnek, tudhatja is, hogy a nélkül a mű bece meg nem határozthatatik; de ha mindenkép ismeretlen ama móddal, mely szerint a meghatározás végrehajlandó, sikretlenné válandik minden iparkodása. A módszer fogyatkozott ismerete sincs azonban káros eredmények nélkül. Hogyan is lehetne ott a megítélés igazságos, és hogyan mozdíthatná elő a tanulók valamennyi tehetségének öszhangzó kifejlését, ha a módszer sem a mű, sem a tanulókra nézve nem czélszerű. A módszer a mű irányában igaz és világos, a tanulókra nézve pedig a bennök kiváltképen uralkodó tehetségekhez képest okszerű legyen. Oly eszköz tehát az, melylyel a tanító hatni köteles, különösen pedig a) Auf die Phantasie, muss also auf volle Klarheit der einzelnen Theile und auf Fixierung jedes Momentes in Natur und Leben bezweckt sein. Denn das wahre Leben des Kindes ist Anschauung; dieses muss gewohnt werden, und überall um sich her ein schönes Ganze zu finden, und muss zugleich bereichert werden mit neuen Bildern. In demselben Masse aber, wie überall klare und lebendige Phantasie her-

vortreten soll, muss alles Phantastische fern bleiben. Denn nur Wahrheit gibt Klarheit. b) Auf das Gemüth, und zwar in solcher Weise, dass durch — unter Leitung des Lehrers ein so unmittelbares Gefühl entsteht, dass es sich sofort zur Gesinnung gestalten will. Denn bei Kindern muss die Unmittelbarkeit des Gefühls die Stelle des Characters und der bewussten Gesinnung vertreten.“ Bone Deutsch. Lesebuch für höh. Lehranstalten I. Th. Köln 1853. V. 1.

Ezek után érintsük meg a módszer alakjait is. Minthogy a mű, a már előbb mondottak szerint, emberi alkotmány, nagyon természetes; ha a czélszerűség meghatározásakor olyan módszer alkalmazása követeltetik, mely a művet a maga valódiságából ki ne vetkeztesse. Megtörténik pedig ez valahányszor a módszer egyoldalú, azaz ha vagy csupán igenlő, vagy csupán tagadó. Egyik sem nélkülözhető; ámde mivel mindenik más oldalt emel ki a műből, elszigetelten használva szétbontják azt, a mi csak egészben véve bizonyíthat életrevalóságot. Különösen

a) az igenlő módszer csupán azt emeli ki a műből, a mi ennek czélszerűségét mind nyelvi, mind tartalmi, mind egészszleti szempontból elősegíti. Nyelvi szempontból előnyösít mindent, a mi a nyelvezet szépségére, helyességére és tökélyességére vonatkozik. Szépségére vonatkozik minden, a mi az izléstan, helyességére, a mi a nyelvtan, tökélyességére, a mi a céltan törvényeinek igazán megfelel. Tartalmi szempontból előnyösít mindent, a mi a tartalom természetességére, belsűkségére és rendszerességére vonatkozik. Természetességére vonatkozik minden, a mi a széptan, belsűkségére, a mi a gondolástan, rendszerességére, a mi az eszmetan törvényeinek igazán megfelel. Egészszleti szempontból előnyösít mindent, a mi a műben a benne és általa megvalósított czél valamennyi mozzanatának arányszerű érvényítésére igazán fel lön használva.

b) A tagadó módszer csupán azt emeli ki a műből, a mi ennek czélszerűtlenségét akármily szempontból előidézte. Minthogy alkalmazásánál éppen azon szempontokból történik a kiindulás, melyek az igenlő módszer alatt fölemlítettek, szűkségtelennek látszik itt minden magyarázgatás. Azt azonban még sem lehet elhallgatnunk: hogy e módszer a műnek elemei közül nem csak azokat gáncsolja, mik az említett tanok törvényeinek igazán meg nem felelnek; hanem azokat is, mik a műben fölöslegre vagy hiányosságra mutatnak. Fölös itt minden, a mit a mű czélszerűsége éppen nem szűkségelt; hiányos ellenben mindaz, a mi olyas tag általi kiegészítést vár, mely a műben elő nem fordul.

Ha az imént fölhozottakat mélyebben átvizsgáljuk, azonnal észreveendjük: hogy sem a csupán igenlő, sem a csupán tagadó módszer nem teszi a megítélést igazán czélszerűvé. Az igenlő csupán a tökélyeket, a tagadó csupán a hiányokat emeli ki; ugyde mivel a tökélyek átírtése nélkül sem a hiányokat igazán kiemelni, sem a kiemelteket igazán kiegészíteni nem lehet, rendén van: hogy e két módszer egy, őket magában egyesítő, magasabbnak mozzanatai gyanánt tekintessenek. Ez az, mely

c) özszerűnek nevezhető. Az özszerű nem igenel a nélkül, hogy tagadjon, sem nem tagad a nélkül, hogy igeneljen; mert a művet, mint emberi alkotmányt, tulajdon határolesságában szokta becslelni. Nem tagadja meg a műtől a tökélyeket, mert minden valódi műben benvan az eszmény; de nem is tulajdonít neki csupán tökélyeket, mert tudja, hogy egyetlen mű sem merítheti ki teljesen az eszményt. Előtte tehát nem birhat a mű általános, hanem csak viszonylagos becsselel. A tökélyek kiemeléssével napfényre hozatnak azon oldalak, melyek által benne az eszmény megvalósult; a hiányok kiemeléssével föltáruznak azon esetiségek, melyek között a mű alkotva lön; a kettő egymáshoz állásának kiemeléssével meg fog végre azon becsfok is határozatlan, mely a művet igazán megilleti.

Hogy a tanodában szintugy mint akárhol, másutt egyedül ezen módszer lehet tanulságos, magától értetik. Mit is használ a tökélyek kiemelése, ha én okszerűleg meg nem mutatom, hogy ez a tökély a mű szerkezetében csak ott, a hol van, és nem másutt, a többi tökélyre nézve pedig csak ily viszonyban állva lehetett az eszmény valamely mozzanatának valódi képviselőjévé? Mit használ a hiányok kiemelése, ha én okszerűleg meg nem mutatom, hogy ez a hiány a mű szerkezetében hogyan és miféle balfogás miatt eredt; továbbá ha meg nem mutatom, hogy ez a hiány, a műben érvényített tökélyek utmutatása szerint, hogyan és mi által nyerhet megnyugtató kiegészítést? De mi az, a mi az ily módszerrel élő megítélőt az itt említettek nézve biztosan kalauzolja? A már fönebb tárgyalt elv.

És így sem az elv egyedül, sem a módszer egyedül nem teszi azt, a mi a megítélés fogalmában rejlik, hanem okvetlenül szükséges : hogy a módszer a fejlődésnek indított elvet, az elv meg az öt fejlesztő módszert érvényítse. E kölcsönös érvényítés a megítélésnek folyamlásán keresztül valósítatik meg.

23. §.

3. Az emberi szellem az itt szóba hozott megítélést csak az ismeret három fokán keresztül valósíthatja meg. És pedig azért, mert ő akarja a mű czélszerűségét meghatározni; de hogy ez történhessen a már meghaladt fölfogás és átértés útján szerzett ismeretnek kell őt a működésben támogatnia. Valamint tehát az ismeret, úgy a megítélés is közvetlen, közvetelt és özszerű.

1) A közvetlen megítélés a műnek és a szellemnek közvetlen egységén nyugszik. Fölfogás útján a mű a szellemet, átértés útján ellenben a szellem a művet hatotta át. E kölcsönös áthatás a szellemben oly áthatottságot, vagy érthetőbbé mondva oly határozottságot idézett elő, melynek tartásakor a szellem önmagát a műben és a művet önmagában mintegy szemléli. E szemlélés oly működés, mely vagy megfelel a szellem eredeti törvényeinek, vagy nem, vagy némileg megfelel, némileg nem. Ha megfelel, kedves, ha meg nem felel, kedvetlen, ha némileg megfelel, némileg nem, vegyes állapotban leli magát a szellem. Midőn aztán a szemlélt mű által közvetlenül meghatott szellem saját állapotának szabad utat enged, ítél, de minden előre ment reflexio nélkül. Érti, de nem tudja, hogy minő a mű. Számtalanszor hallhatók az ily kifejezések : mily szép, mily fölséges, mily igaz, mily jó, mily rút, mily aljas, mily furcsa, mily különös ez a tárgy! Nem mutatják-e világosan e kifejezések ama kedves, kedvetlen vagy vegyes állapotot, melybe a szellem a szemlélt tárgy által hozva lön? Hiába kívánnád hallani, hogy miért szép? miért rút? miért oly különös az a tárgy? A közvetlen megítélés nem törődik okokkal. Ugy van, mert úgy van. Ez minden, a mit tud; de annál többet érez. Miből világosan látszik : hogy a közvetlen megítélésnél inkább érvénykedik a fölfogás mint az átértés eredménye.

De szükséges-e, hogy tanítványaink a megítélés e módjában gyakoroltassanak? Nagyon is; mert épen ez nyit utat a látalság szellemének igazán alapos kifejezhetőségéhez. Bonének szavai, melyeket fönebb idéztünk, e módra nézve is irányadók. Ha e módot elhanyagoltad, elláthatod idővel a fiatal elmét pizkálgatási, feszegetési és szörszálhasogatási készséggel; valódi józansággal azonban, melynél a dolgok természetén kívül nincs biztosan követhető údvirány, nehezen fogod valaha ellátni.

2) A közvetelt megítélés az okság törvényén nyugszik. Itt táruul föl az okokkal támogatásnak vívóhelye; itt aratja hervatag koszorúit a csalszínes egyoldalúság. Semmit se állíts vagy tagadj ok nélkül. Ez itt a főelv. Igen jó, de minő ok nélkül? Az ok lehet tárgyi vagy alanyi, szükségképi vagy esetéki, belső vagy külső, és minthogy ezekhez képest a megítélés foganata is különböző, világos : miszerint az ítélet forrásainak ismerete nélkül fölötte bajos az e fokoni tájékozás. Olykor a mű valamelyik oldalának csupán egy tökélye vagy hiánya emeltetik ki mint elvont ok; máskor meg több, a mű másrés oldalaitól kölcsönözött, és belsőleg össze nem függő okokkal találkozunk, melyekből a mű egyes mozzanatainak czélszerűségét igen, de az egészét nem láthatjuk.

E pontokon nyugszik a bírászat és a véleményadás között előforduló különbség is. A ki bírál, ítéletét olyanemű okokkal támogatja, melyek a tárgy szerkezetéből merítettek; ellenben a ki véleményez, okait csupán önmagából meríti. Némelyek szerint az a bírász, a ki hozott ítéletét szükségképi, de csak egyoldalulag tartott okokkal, ellenben az a véleményadó, ki állítását csupán esetéki okokkal szokta támogatni.

Egyoldalúság jellemzi ugyan a megítélés e módját, a tanodai határokon belül mégis elkerülhetlen. A ki az egyoldalúságok tömkelegén kitarólag át nem vergődött, sohasem fog eljutni a mindenkép megnyugtató özszerűségnek birtokához. A valódi özszerűség átlátszó; ámde ha a fiatal elmék, az egyoldalúságokkal küzdéskor nem láttatnak el oly készséggel, minő a sokaságnak egységbeni, és az egységnek sokaságban fölfogásához okvetlenül megkívánatik, remélhető-e : hogy igazán rendszerezettekkel válhassanak? Soha! Féltre tehát azon tételődéssel, mely a reflexiók elharapozásától oly igen irtózik!

Látható az érintettekben : hogy a közvetelt megítélésnél inkább érvénykedik az átértés, mint a fölfogás eredménye.

3) Az özszerü megítélés az előbbieket egészele levén mindazt magában foglalja, a mi azokban, mint lényeges tag előfordult, tehát a közvetettség sokaságával együtt a közvellenesség egységét is, de túlnyomóságával az egységnek. Ugy igényli ezt az özszerüséget bélyegző átlátszóság, melynek valódi alapját csupán az képezheti, a mi mind a tárgyban, mind az alanyban tisztán természeti. A mi tisztán természeti, az, ugyanazon törvények szerinti fejlődésénél fogva, mindenütt és mindenben rokon. Miből világosan láthatni: miszerint az özszerü megítélést, vagy is a szorosán vett ítézetet tárgyilag a szükségképesség, alanyilag a bizonyosság, és egészen véve a közérvényőség jellemzi.

Az eddig előadottak és nem külsőleges aggatmányozás, hanem magának a megvizsgálás alá vett tárgynak mélyébe hatólag fölvilágosítottak után ítélve nem ok nélkül állítatik: hogy a valódi műnek ismerve 1) a szükségképesség; mert Frauenstädt szerint „Im ächten Kunstwerk ist jeder Theil und seine Stellung zu den übrigen Theilen so nothwendig durch den Plan des Ganzen bestimmt, wie im lebendigen Organismus; so dass in jenem so wenig, wie in diesem, sich ein Theil verrücken, versetzen, verändern oder herausreißen liesse, ohne dass dadurch das Ganze entstellt oder zerstört würde. Denn das Ganze ist hier nicht hinterher aus den vorher für sich bestehenden Theilen zusammengesetzt, sondern entwickelt und gliedert sich von Innen heraus zu einer Mannigfaltigkeit, die es schon vorher in seinem Keime, wenn auch noch unentwickelt, enthielt.“ 2) „Az alanyi egység“ „in die es den Beschauer versetzt, in dem es nicht einseitig nur die Sinne, oder den Verstand, oder die Phantasie, oder das Gemüth beschäftigt, sondern die verschiedenen Seelenkräfte harmonisch anregt, durch das Anschauliche zu denken und durch das Gedachte zu fühlen gibt. In ächten Werken wirkt, wie Göthe sagt, die gesunde Natur des Menschen als ein Ganzes und bringt ein harmonisches Behagen hervor.“

Ezek következtében mondja ugyanazon író: „Die objective Allgemeingültigkeit des ästhetischen Urtheils rührt von dem her, was in ihm erkannt wird. Die Unmittelbarkeit desselben hingegen drückt nur die Art aus, wie es erbaut wird.“

Hogy csak az ily sajátosságokkal többé vagy kevesebbé díszeskedő műbecslelés határozhatja meg közelebbről a mű becsét egy, a hogyan azt a nevelés főczélja követeli, kétségbe nem hozható igazság.

Horváth Cyrill.

II.

Tanári kar.

a) Rendes tanárok a kegyes tanítórendiek közül.

Szám.	Tanár neve.	Tantárgyak, melyeket előadott.	Tanodai osztályok, melyekben előadásokat tartott.	Hetenkénti előadásainak óraszámja	J e g y z é s.
1	Baranyai Zsiga, szépművész. és bölcsészeti tudor.	Latin nyelv Történelem és földrajz Természettan	2. 3. 4. 4.	18	IV-dik osztályfőnöke.
2	Cserbay István.	Latin nyelv Természettan	7. 8. 5. 6.	17	VII-dik osztályfőnöke.
3	Horváth Cyrill, szépműv. és bölcsészeti tudor.	Magyar irodalom története Magyar nyelv Bölcsészeti előtan	7. 8. 5. 8.	9	Igazgató
4	Kalmár Endre.	Magyar nyelv Földrajz Mennyiségtan Természettudományok	2. 1. 1. 2. 3. 1. 3.	Az év I. felében 18 II. felében 19	—
5	Lengyel József.	Hittan Latin nyelv Természettan	1. 2. 3. 4. 2. 2.	18	II-dik osztályfőnöke.
6	Richter Rudolf.	Latin nyelv Német nyelv	1. 2. 3. 4. 3.	Az év I. felében 18 II. felében 17	III-dik osztályfőnöke.
7	Sárváry Béla.	Latin nyelv Magyar nyelv	5. 6. 3. 4. 6.	17	—
8	Schirckhuber Móríc, szépműv. és bölcsész. tudor.	Mennyiségtan Természettan	5. 6. 7. 7. 8.	17	VIII-dik osztályfőnöke.
9	Schröck Ferenc, szépműv. és bölcsész. tudor.	Német nyelv Történelem és földrajz Mennyiségtan	5. 6. 7. 8. 5. 4.	17	VI-dik osztályfőnöke.
10	Szepesi Imre, szépműv. és bölcsész. tudor.	Görög nyelv	5. 6. 7. 8.	17	V-dik osztályfőnöke.
11	Trautwein János.	Hittan Német nyelv	5. 6. 7. 8. 6. 7. 8.	17	—
12	Ujváry János.	Latin nyelv Görög nyelv Magyar nyelv	1. 3. 4. 1.	19	I-ső osztályfőnöke.

b) Rendkívüli tanárok :

1. Nikolin yi Alajos, kegyes tanítórendi áldozár, a szépírás-,
2. Teffenberg Adolf, angol- és francia nyelv-,
3. Thill Nándor a műéneklésnek tanára.

III.

A pesti tanárok által 185⁴/₅-dik tanév folytán kiadott munkák.

1. HORVÁTH CYRILL : A positiv és negativ philosophiáról. Magyar akadémiai Értesítő. 1855.
2. SÁRVÁRY BÉLA : a) Irályisme a gymnasiumi IV. osztály számára.
Titus Livius Patavinus II. könyve, Uj magyar muzeum januáriusi füzet 1855.
Történeli életrajzok a hirlapokban.
3. SCHRÖCK FERENCZ : Egyetemes világtörténet a fölgymnasiumi ifjuság használatára I. kötet ó-kor. Második javított kiadás Pozsonyban 1855.
Egyetemes világtörténet a fölgymnasiumi ifjuság használatára III. kötet uj-kor. Pozsonyban.
4. SZEPESI IMRE : Latín Mondattan gyakorlatilag előadva, első rész. Szóköltés. Második javított kiadás. Pest. Kozma Vazulnál.
Szívemelő és derítő énekek zongorára és négy szerepre alkalmazva az énekelni és zenézni vágyó mindkét nembeli ifjuságnak. Pest. 1855.
Magyarországnak szüz Mária pártfogásába sz. István király által történt ajánlása egyházi énekekben zongora- (orgonára) és 4 szerepre alkalmazva. Pest. 1855.
5. TRAUTWEIN NEP. JÁNOS : Magyar olvasókönyv. Az algymnasium első osztályának számára. Ötödik kiadás. Budán. 1855. 160. l.
Magyar olvasókönyv. Az algymnasium második osztályának számára. Harmadik kiadás. Budán. 200. l.
Magyar olvasókönyv. Az algymnasium harmadik osztályának számára. Második javított kiadás. Pozsonban. 1855.

IV.

Városi Tanbizottmány.

Pest városa 1851-ki octob. 27-kén kelt Intézkvényének nyomán tanbizottmányi tagokul választattak t. cz. Degen János, tudomány-egyetemi nyugalmazott tanár.
Eggenberger Ferdinánd, magyar tudós társasági könyvtáros.

V.

Kivonat a tanodai Jegyzőkönyvekből.

A pesti kegyes tanítórendiek vezérlése alatt 1717-től kezdve 185³/₄-kig növekedett összesén 63,293 tanuló.

Ezek közül 2887. ifju — az 1752-dik évben kezdett és 1784-dikig tartott bölcsészeti osztályokban, — a többi az 1717-ikben alapított, két évig négy, 133 évig hat, egy évig hét, és 4 évig nyolcz osztályból álló gymnasiumban neveltetett.

VI.

Kivonat az 185³/₄ és 185⁴/₅-diki Jegyzőkönyvből.

Tanodai osztály	185 ³ / ₄ tanév végén voltak	Az 185 ⁴ / ₅ -dik tanévben										
		Alsóbb osztályból fölléptek		Ismétlők		A tanév kezdetén voltak				Időközben eltávoztak	Második félévben jöttek	A tanév végén voltak
		helybeliek	másuttanon jöttek	helybeliek	másuttanon jöttek	pesti születésűek	budai	vidékiek	Összesen			
I.	40	71	7	3	4	40	2	43	85	6	4	83
II.	65	33	8	5	2	21	1	26	48	4	—	44
III.	48	51	10	—	3	40	3	21	64	1	—	63
IV.	53	43	5	2	5	18	1	36	55	2	—	53
V.	68	33	18	4	2	14	2	41	57	6	—	51
VI.	41	47	3	1	1	11	2	39	52	—	—	52
VII.	51	19	17	—	—	12	1	23	36	1	2	37
VIII.	50	41	13	2	3	17	2	40	59	9	1	51
Összesen	416.	338	81	17	20	173	14	269	456	29	7	420

VII.

Sorozati kivonat az 185⁴/₅-dik tanév első felében.

Tanodai osztály	Bizonyítványt kaptak.				Sorozás előtt kiléptek	Sorozaton kívül vannak
	Kitüntetéssel első rendűt	Első rendűt	Második rendűt	Harmadik rendűt		
I.	15	47	15	2	6	—
II.	11	30	7	—	—	—
III.	12	40	12	—	—	—
IV.	11	34	8	—	2	—
V.	5	32	15	4	1	—
VI.	7	29	12	2	—	2
VII.	4	24	8	—	—	—
VIII.	8	40	9	1	—	1
Összesen	73	276	86	9	9	3

VIII.

Érettségi vizsgálatok.

Folyamat	Vizsgálat ideje	Növendékek száma		Vizsgálat eredménye					
		bejegyzettek	megjelentek	éretteknék	nem-éretteknék	Visszaautasítottak			
						ítéltettek			fél-évre
I.	1854 Jul. 24. 25. 26-ig és Sept. 26. 27. 28-ig.	59	54	47	7	3	2	2	
II.	1855. Febr. 27. 28. Mart. 1. 2. 3.	12	10	9	1	—	—	1	
Összesen . . .		71	64	56	8	3	2	3	

Az 185 $\frac{1}{2}$ -dik tanév érettségi vizsgálat két időszakban fog tartani: 1) az írásbeli július 23. 24. és 25.; 2) a szóbeli pedig september 26. 27. 28.

A pesti nagy Gymnasium VIII-dik osztályában volt növendékek közül érettségi vizsgálatra vállalkozott 48.

IX.

Tantárgyak.

A) Kötelezett tantárgyak.

Tanodai osztály	H e t e n k é n t i e l ő a d á s i ó r á k s z á m a										Összesen
	Hittan	Latín nyelv	Görög nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Történelem és földrajz	Mennyiségtan	Bölcsészeti előtan	Természetrajz	Természettan	
I.	2	8	—	2	3	3	3	—	2	—	23
II.	2	8	—	2	3	3	3	—	2	—	23
III.	2	I. félév. 6. II. „ 5.	5	2	3	3	3	—	I. félév. 2.	II. félév. 3.	26
IV.	2	6	4	2	3	3	3	—	—	3	26
V.	2	5	5	2	2	3	4	—	3	—	26
VI.	2	6	4	2	3	3	3	—	3	—	26
VII.	2	6	4	2	3	3	3	—	—	3	26
VIII.	2	5	4	3	3	3	—	2	—	4	26
Összesen	16	I. félév. 50. II. „ 49.	26	17	23	24	22	2	12	13	202

B) Nem kötelezett tárgyak.

- A francia nyelvre hetenként 3.
- Az angol nyelvre — 2.
- Az egyházi énektanításra két ízben $\frac{1}{2}$,
- A műéneklésre 3. —
- A szépirásra — 2. óra fordítatott.
- A zene a hangásgyeleti zenedében,
- A testművelés a helybeli gimnasztikában gyakoroltatott.

X.

Előadott tantárgyak vázlata.**I. Hittan.**

- osztály. Hetenként 2 óra I. félév. A ker. kath. hit, remény és szeretet. A szentségek általában, különösen a penitentiartás és oltári szentség. II. félév. A többi szentség. Szentelmények és a ker. igazság. Kézi könyv: közép Katekizmus. Eger. 1851.
- oszt. het. 2 óra I. félév. Vallásos szokások és szertartások; az áldozat, templom, oltár, egyházi öltönyök a sz. misénél. II. félév: a szentségek kiszolgáltatása és a ker. kath. egyház jelesbb ünnepei. Kézi könyv: Vallásos szokások és szertartások. Irta Zimmermann Jakab. Pest. 1853.
- oszt. h. 2 óra I. félév. Az ó szövetség története a Birákig és Palestina földrajza. II. félév. A Biráktól a Megváltó születéseig. K. k. Bibliái történet Róder Alajostól. Pest. 1852.
- oszt. het. 2 óra I. Előkészületek a Megváltó eljövételéhez. Jézus gyermekkor. Előkészületek Jézus nyilvános életéhez. Nyilvános életének 1. 2. 3. éve. II. félév. Jézus kinszenvedése előtti végnapok. Kinszenvedése, halála, megdicsőítése. Apostolok cselekedetei. Palestina földrajza. K. k. Bibliái történet, Róder Alajostól. Pest. 1852.

- V. oszt. het. 2 óra. I. félév. A kereszténység előtti kinyilatkoztatás. II. A keresztény kinyilatkoztatás. Jézus Krisztus egyháza. Kézikönyv : A katholika Religio tankönyve. Martin K. után fordította Mester István. I. Rész. Eger. 1854.
- VI. oszt. het. 2 óra. I. félév. A megszentelés, anyaszentegyház, isteni malaszt, megigazulás, a szentségek általában, a keresztség és bérmálás különösen. II. félév. A többi szentség, a szentelmények, szentek egyessége, négy utolsó dolog. Kézikönyv : Kath. ker. Hiltan. Eger 1852.
- VII. oszt. het. 2 óra. I. félév. Általános k. k. erkölcsstan. II. félév. Különös k. k. erkölcsstan. Kézikönyv Kath. ker. Erkölcsstan. Eger. 1852.
- VIII. oszt. het. 2 óra. I. félév. Jézus Krisztus egyházának történelme alapításától kezdve sz. Bonifáczig. II. félév. Sz. Bonifácztól korunkig. Kézikönyv : A katholika Religio tankönyve. Martin K. után fordította Mester István. Eger. 1854.

2. Latin nyelv.

- I. oszt. het. 8 óra. I. f. Betűtan, előisme az igékről, fő- és melléknevek, névmások, igehatározók. II. f. számnevek, eljárások, nevek nemei. K. k. Latin nyelvtan. Irta Szepesi Imre. I. rész, Negyedik kiadás. Pest. 1853. Olvasás, fordítás, elemzés, írásbeli dolgozatok.
- II. oszt. het. 8 óra. I. f. Igék. II. f. foly. ugyanazon kézikönyv II. része szerint. Olv. ford. elem. írásbeli dolgozatok.
- III. oszt. het. 6 óra első félévb. Szóegyeztetés, szóvonzat. Második félévb. 5 óra, folytat. Olvasás, magyarázás, szerkesztés, fordítás, elemzés. K. k. Latin mondatlan I. rész. Szepesi Imrétől. Pest. 1854. Cornelius Nepos. Lips. 1848.
- IV. oszt. het. 6 óra. I. f. Latin mondatlan ismétlése II. f. szómértan. Olvasás, ford. elemzés, szerkesztés K. k. Latin mondatlan Szepesi Imrétől. Pest. 1854. Latin nyelvtan IV. folyam. Sümeghy Páltól. Pest. 1851. Jul. Caes. Comment. de bello Gallico. Lips. 4848.
- V. oszt. het. 5 óra. I. f. Titus Liv. Patav. II. könyve, II. fél. folytat. Szómértan latínnul, Ovidiusból : fabula de Phaëtonte, narratio de Icaro et Daedalo, de Baucide item et Philemone; hazai gyakorlatok minden két hétben, a tanodában minden héten. K. k. T. Liv. Vindobonae. 1854.
- VI. oszt. het. 6 óra. I. f. Jul. Caes. de bello civ. lib. I. M. Tull. Cic. oratio in Catil. IV. Ecloga Virgilius I. et V. II. félév oratio Cic. pro lege Manilia ad populum, et Virg. Aeneid. lib. II. Szerkesztés.
- VII. oszt. het. 6 óra. I. f. Cic. orat. 2. in Catil. Virgil. Aen. Lib. II. és III. II. f. Cic. orat. pro Deiotaro Rege. Virgil. Aen. Lib. IV. et V. Szerkesztés. Kézikönyv : M. T. Cicer. Orat. Selectae. Brunae 1849. Virgilius. Aeneidos Epitome. Viennae 1853.
- VIII. oszt. het. 5 óra. I. f. Tacit. Annal. Lib. 4. Horatii Odar. Libr. II. II. f. Tacitus s Horat. folyt. és Horat. satyr. Libr. I. Satyra 6 és 9. Szerkesztés. Kézikönyv : Corn. Taciti opera Lipsiae 1846. Q. Horatii Flacci Carmina selecta. Vindobonae 1853.

3. Görög nyelv.

- III. oszt. het. 5 óra. I. f. Betűtan, némi ismertetése az igének, névragozás. II. f. fő- és melléknév, névmások, számnevek. Olv. ford. elem. K. k. Elemi hellen nyelvtan Szepesi Imrétől. I. r. Buda. 1852.
- IV. oszt. het. 4 óra. I. f. Ismétlés; tiszta jellemű össze nem vonható igék. II. f. folyt. Olvas. ford. elemzés, írásbeli dolgoz. K. k. Ugyanannak II. része. Buda. 1852. Olv. k. Vinterkorn Sándortól.
- V. oszt. het. 5 óra. I. f. A rendes igék ragozásának ismétlése; a rendhagyó igék II. f. a μ végzetű igék. Olv. fordít. elem. írásbeli dolg. K. k. Elemi hellen nyelvtan Szepesi Imrétől II. r. — Olv. k. Feldbausch és Süpffe görög olvasó könyve magyarítva Vinterkorn Sándor sz. Benedek rendű al-dor és főgymnasiaumi görög nyelvtanár által. Kiadta Magyar Mihál. Pest. 1854.

- VI. oszt. het. 4. óra. I. f. a μ végzetű igék elméleti és gyakorlati oldalról tárgyalva Szepesi Imre hellen nyelvtana szerint. Olv. ford. írásbeli dolgoz. és elemzés. II. f. Hellen Mondattan. Szepesi szerint. Szógyezetés. A névelők használata. Igeneinek. Igeidők és igemódok. Olv. k. Fabulae Aesopicae Lips. 1850. mellyből 80 mese fordít- és elem.
- VII. oszt. het. 4 óra. I. f. a rendhagyó és μ végzetű igék. elméleti- és gyakorlatilag tárgyalva. Olv. ford. elemz. Szepesi Imre hellen nyelvtana szerint. II. f. Hellen Mondattan ugyanazon könyv. III. része szerint a jelző mondatviszonyig. Olv. k. Xenophontis Cyropaedia Lips. 1839. Továbbá Homér szójárásának megismertetése után Homér Iliasból 200 V. kellőleg értelmezvè. Írásb. dolg. K. k. Homeri Iliadis epitome in usum schol. Franc. Hohegger. Vindobonae 1853.
- VIII. oszt. het. 4 óra. I. f. Hellen Modattan vagy is az elemi hellen nyelvtannak III. része szerint a jelző mondatviszonyig, és Xenophon *Κύρου Ἀνάβασις*-ának I. könyve a Mondattan szabályaira visszavezetve. II. f. A jelző és tárgyias mondatviszony, vagy is az esetek és előljárók tárgyalása elméleti- és gyakorlatilag előadva. Szób. ford. írásb. dolg. Xenophon *Ἀνάβασις*-ának 2. és 3-dik könyve ford. és értelm. Homér szójárásának megismertetése után ugyanannak Ilias 1. énekéből 300 vers kellőleg értelmezve. K. k. Xenophon Lipsiae. 1849. ed. Georg. Aenotheus Koch. és Hom. Iliad. ep. a Franc. Hohegger Vind. 1853.

4. Magyar nyelv.

- I. oszt. het. 2 óra. I. f. Betűtan, helyesírás, szónyomozás, névragozás. II. f. fő- és melléknevek, névmások, számnevek. Olvasás, elemzés, írás, szavalás. K. k. Magyar nyelvtan II. r. Buda 1848. Magyar olvasókönyv Trautwein Jánostól. Buda. 1855.
- II. oszt. het. 2 óra. I. f. Ismételés, igetan. II. f. igetan folyt. igehatár. köt- és indulatszó, rövid mondattan. Olvasás, elemzés, írás, szavalás, írásbel. dolgoz. K. k. Magyar nyelvtan. Buda. 1848. Magyar olvasókönyv Trautwein Jánostól. Buda. 1851.
- III. oszt. het. 2 óra. I. fél. Mondattan, II. folytatás, olv. elem. szav. írásb. dolg. K. k. Magyar szókötés, a középtanodák III. oszt. számára. Buda. 1851. Olv. könyv Trautwein Jánostól. Pest. 1852.
- IV. oszt. het. 2 óra. I. f. Irályisme, II. f. folytatás, szómértan. Olv. szaval. elem. szerkesztés, K. k. Irályisme a IV. oszt. számára Sárváry Béla, Pest. 1855. Olvasókönyv Trautwein Jánostól. Buda. 1854.
- V. oszt. het. 2 óra. I. fél. Olv. fejteg. magyar szavalás, szerkesztés. II. f. folyt. K. k. Olvasmány Vagács Caesartól. Pest. 1854.
- VI. oszt. het. 2. I. fél. Magy. irod. tört. ó-kor, II. fél. középkor, utánzás, fordítás, chria, szerkesztés, szavalás, elemzés, versisme, K. k. Toldy Ferencz m. nemz. irod. története. Pest. 1852. Olv. könyv. Vagács Caesar. Pest. 1854.
- VII. oszt. het. 2 óra. I. f. Magyar irod. tört. Ujabb kor. II. f. folyt. Olvas. magy. szerkesztés, bírál. K. k. A magy. irod. tört. Toldy Fer. Pest. 1822. Olvasmány Vagács Caes. Pest. 1854. Jelesebb írók művei minden oldalról tárgyalva.
- VIII. oszt. het. 3 óra. I. f. Magyar irod. tört. folyt. Szépészet elemei. II. f. A m. irod. tört. folyt. Olv. szerkesztés, dolg. bírál. K. k. A magy. irod. tört. Toldy Fer. Pest. 1853. Szépészet elemei Purgstaller Józseftől. Pest. 1852. Jelesebb írók özszerüleg tárgyalva.

5. Német nyelv.

- I. oszt. het. 3. óra. I. f. Helyes olv. és írás, nem, név, segéd- és rendes igék ragozása. II. f. folyt. olvasás, fordítás, elem, némely német darabok könyv nélküli megtanulása, írásb. dolg. K. k. Német Gramm. Toepler Theop. Pest. 1853. Német olvasókönyv Ballaghy Károl. Pest. 1853.

- II. oszt. het. 3 óra. I. fél. Ismétlés, névmások, számnevek, szenvedő igék, előjárók. II. fél. Egyéb beszédrészek. Olvasás, fordít. elem. írásb. dolgozatok, ném. darab. könyvnélk. megtanulás. K. k. Ugyanazok.
- III. oszt. het. 3 óra. I. f. Előbbiek olvasás közbeni ismétlése, rendhagyó igék. II. f. folytat. Mondattan. Olvasm. elem. fordít. írásb. dolg. ném. darab. könyvnélküli megtan. K. k. Német Gramm. Toepler Theop. Pest. 1853. Lesebuch von Mozart. I. Th. Wien. 1853.
- IV. oszt. het. 3 óra. I. f. Mondattan. II. f. folytat. elemz. fordít. írásb. dolg. ném. darab. könyvnélküli megtan. K. k. az előbbiek.
- V. oszt. het. 2 óra. Mind az I. mind a II. félév. olvastatott és fejtegetett Mozart Lesebuch II. Th. Wien. 1850. Írásb. dolgoz.
- VI. oszt. het. 3 óra. I. f. Irodalmi tört. a középkori költészet hanyatlásaig. II. f. Irod. tört. folytattott Opitzig. Olvasás, fordít. elem. fejtegetés, írásb. dolgozatok. Kézikönyv: Lesebuch für die oberen Classen der Gymnasien von J. Mozart. I. Band. Wien. 1853.
- VII. oszt. het. 3 óra. I. f. Irod. tört. folyt. Lessingig. II. f. folyt. Goetheig. Olv. fordít. elemzés, fejtegetés, írásb. dolgozatok. Kézi k. Ugyanaz.
- VIII. oszt. het. 3 óra. Irod. tört. A Gottsched-Bodmerféle tollharcztól Goetheig. II. f. Az irod. tört. befejeztetett. Olvasás, fordítás, elemzés, fejtegetés, írásbeli dolgozatok. Kézi k. Ugyanaz.

6. Történelem és földrajz.

- I. oszt. het. 3 óra. I. f. Mér-természettani és politikai földrajz elemei. II. f. folytatása. K. K. az általános földrajz alapvonalai Bellinger G. nyomán Málik Vincze. Bécs. 1853.
- II. oszt. het. 3 óra. I. f. Ó-kor. Ázsia, Afrika és Europa népei a Macedonok történetéig az ó világ földrajzával. II. f. Macedonok és rómaiak története időszerű földrajzzal. K. k. Az ó, közép és újkorbéli földirat és történelem alaprajza. Pütz Vilmos után fordította Vincze Paulin I. kötet. Pest. 1853.
- III. oszt. het. 3 óra. I. f. Középkori történ. a nyugoti birodalom megszűnésétől kezdve Habsburgi Rudolfig, időszerű földrajz. II. f. Habsburgi Rudolftól Amerika fölfedezéseig különös tekintettel Magyarországra. K. k. Ugyanannak II. kötete.
- IV. oszt. het. 3 óra. I. f. Újabbkori történ. Amerika fölfedezésétől kezdve a francia forradalomig. II. f. folyt. a bécsi fejedelmi gyűlésig. Időszerű földrajz. Austriai birodalom ismerete. K. k. Az előbbi III. kötete és ausztriai honismeret. Bécs. 1854.
- V. oszt. het. 3 óra. I. f. Ázsia és Afrika népeinek ó-kori, és a görögök története a perzsákkal viselt háborúig. II. f. Görögök a perzsa háborútól kezdve, a macedonok és rómaiak tört. a Samnit háborúig. Időszerű földrajz. K. k. Schröck Ferencz és Pütz Vilmos.
- VI. oszt. het. 3 óra. I. f. A rómaiak tört. a nyugoti birod. megdüléseig. II. f. Középkori tört. Habsburgi Rudolfig. Időszerű földrajz. K. k. Ugyanaz.
- VII. oszt. het. 3 óra. I. f. Habsburgi Rudolftól Amerika fölfedezéseig. II. f. Magyarország története Árpád és a vegyes házakból; továbbá Amerika fölfedezése, a reformatio és Németország története a vesztfáli békeig. K. k. Ugyanaz.
- VIII. oszt. het. 3 óra. I. f. A reformatiótól az éjszaki háborúig. II. f. Az éjszaki háborútól a bécsi congressusig. K. k. Pütz Vilmos.

7. Mennyiség- és bölcsészeti előtan.

- I. oszt. het. 3 óra. I. f. Számtan. II. f. folyt. — Mértani nézlettan: pontok, vonalak és szögek. K. k. Elemi számtan Barts Ferencztől. Buda. 1848. Nézetlan Koller Károlytól. Pest. 1852.

- II. oszt. het. 3 óra. I. f. Számítan : az előbbiek ismételése után viszonyok , arányok , hármasszabály. Mértan : az előbbiek ismételése után háromszögek. II. f. Számítan : összetett hármasszabály , kamatszámolás , mértékek. Mértan : az egyközvények tulajdonságai és képzése , a három és sokszögek térei-, átalakításai- s részekre fölosztásáról. K. k. Ugyanazok.
- III. oszt. het. 3 óra. I. f. Számítan : a négy közönséges algebrai művelet , törtek és hatványok. Mértan : önmagukba visszatérő szabályos görbe vonalak , a kör részei. II. f. Számítan : gyökfejtés , cseres , és egybevétel. Mértan : egyenes vonalú ábrák a körben , körkörüli ábrák , ábrába és ábra körül írt körök , körzet és a kör területének mérése. K. k. Számolástan Szabóky Adolfától. Pest. 1852. Nézetlan Koller Károlytól. Pest. 1852.
- IV. oszt. het. 3 óra. I. f. Számítan 2 óra : összetett arányok és ezeken alapuló számtani műveletek megfejtése. Mértan I. óra : a lapok általában és részletesen , lap- és testszögek és a mértani testek. II. f. Számítan 1 óra : a számtani műveletek folytatása és első foku egyenlet egy ismeretlennel. Mértan 2 óra : a testek fölülete és terméje. K. k. Számolástan IV. rész Szabóky Adolfától. Pest. 1851. Számítan Barts Ferenczről. Buda 1842. Nézetlan Koller Károlytól. Buda. 1852.
- V. oszt. het. 4 óra. I. f. Betűszámítan : számrendszer ; a négy művelet szám- s algebrai kifejezésekkel ; a mennyiségek tulajdoni és osztékonyságuk. Mértan : vonalok , szögek , és a kör meghatározása ; háromszögek egybevágása ; egyközűk sajátosságai. II. f. Betűszámítan : közönséges , lizedes és lánczörtekkeli műveletek , viszonyok , arányok , hármasszabály , láncz- és társaságsszabály. Mértan : többszögek , egyenes vonalok arányai , idomok hasonlósága ; a köríveknek egymással , és az egyenesekkel összeköttetése ; a szögek mértéke , a körhöz vont egyenesek arányai , és a háromszögeknek körbeni s kör körüli alakítása. K. k. Elemi Mennyiségtan Korecz Lőrinczről. Pest. 1852.
- VI. oszt. het. 3 óra. I. f. Betűszámítan : hatványok , gyökök , viszonzyszámok. Mértan : a szabályos többszögeknek körhözi viszonyai , idomok átalakítása s mértéke ; lapok összehasonlítására , tömör szögek. II. f. Betűszámítan : egyszerű egyenletek egy és több ismeretlennel. Mértan : a hasáb , henger , gúla , kúp és teke ismertetése , fölületeik és tömörségeik kiszámítása ; háromszögmérés elővonalai.
- VII. oszt. het. 3 óra. I. f. Betűszámítan : másodfoku s határozatlan egyenletek , haladványok. Mértan : A lap- háromszögmérés folytatása ; a betűszámítan alkalmazása a mértanra. II. f. Betűszámítan : Összevetés , cseretan , s Newton kéttagzata. Mértan : elemző mértan , a pont , egyenes vonal , kör , kerület , mentelék , hajtalék sajátosságai és egyenletei. K. k. Ugyanaz.
- VIII. oszt. het. 2 óra. I. f. Tapasztalati lélektan. II. f. Gondolkodástan. K. k. Bölcsészeti Propaedeutica Purgstaller Józseftől. Pest. 1851.

E. Természettudományok.

- I. oszt. het. 2 óra. I. f. Természetrájk : bevezetés , emlős állatok. II. f. Rovarak és férgek. K. k. Természetrájk Hanák Jánostól. 1851.
- II. oszt. h. 2 óra. I. f. Természetrájk : madarak , hullók , halak. II. f. Növényország. Ugyanazon kézikönyv szerint.
- III. oszt. het. I. f. 2 óra. Természetrájk : ásványország. II. f. 3 óra. Természettan : a testek közös sajátosságai , vegy- és hévian. K. k. A természetrájk elemei Hanák Jánostól. Pest 1851. Természettan Lutter Ferdinándtól. Pest. 1853.
- IV. oszt. het. 3 óra. I. f. Természettan : merő , hig és terjedékeny testek egyensulya és mozgása. II. f. Láttan , villanyosság , delevillanyosság , csillagászat elemei. K. k. A természettan alaprajza Lutter Ferdinándtól. Pest. 1853.
- V. oszt. het. 3 óra. I. f. Ásványtan s Jegecizme. II. f. Növénytan. Kézikönyv : Ásványtan Mihálka Antaltól. Növénytan ugyanattól. Pest. 1853.

- VI. oszt. het. 3 óra. I. f. Állattan. II. f. annak folytat. Kézikönyv : Állattan. Mihálka Antaltól. Pest. 1853.
 VII. oszt. het. 3 óra. I. f. Természettan : a testek lényeges és történetes tulajdonai, halmazállapota, a szervetlen és szerves testek vegytulajdonai, hévtan. II. f. Villany- s delectan. K. k. Természettan Schirckhuber Móricztól. Pest. 1852.
 VIII. oszt. het. 4 óra. I. f. Természettan : Hang- s látta. II. f. Csillagászat és légtünettan. K. k. Ugyanaz.

XI.

Kidolgozási föladatok.

V. Osztály.

a) Magyar föladatok.

1. Az ismétlés szükséges eszköze a haladásnak. — Körmondatok. — 2. Az „Anyai kincs — prosában előadva. — 3. Hasonlító körmondatok a kertész, földművelő és költésről. — 4. Faludy „Tarka madár“ című költeménye. — Szökő versekben előadva. — 5. Az „Örömdal“ című költemény. — Prosában előadva. — 6. A tanintézet. — Leírás. — 7. A kert. — Leírás. — 8. A tanintézet és kert. — Hasonlító szerkesztés. — 9. Levél, melyben egy tanuló barátját az előadott tantárgyakról értesíti. — 10. A természet vizsgálása Isten iránti szeretetre gerjeszti az embert. — Körmondatok. — 11. Különfélc tárgyú folyómodványok és nyugtatványok. — 12. A fácska. — Mese. — 13. A Duna zajlása. — Leírás prosában és alexanderi versekben. — 14. Egyházi szertartások husvétkor. — Leírás. — 15. A csirke. — Mese prosában és versekben. — 16. A „Tavaszi“ Vajdától. — Versekbe szedve. — 17. Kivonat „A kakuk“ című munka egyik szakaszából. — 18. Levelek Kazinczy és Kisfaludy Károl levelei szerint. — Utánzás. — 19. „A kis gyermek haláláról“ Vörösmartytól. — Prosában adva. — 20. Hasonlító körmondatok Kisfaludy Sándor mulandóságáról szóló két dalának tartalma szerint. — 21. Az első emberpár boldogsága. — Bibliai leírás. — 22. A tenger és folyó. — 23. A mindenható Istent imádni tartozunk. — Okadó körmondatok. — 24. Hálaadás az év utolsó napján.

b) Német föladatok.

1. Bürgerliche Verhältnisse der Chinesen. — 2. Topographische und ethnographische Beschreibung des Geburtsorts. — 3. Die Nützlichkeit des Schafes. — 4. Das Hcerwesen der Perser. — 5. Die Vaterlandsliebe der Brüder Philaeni. — 6. Kampf der Wölfe mit den Schafen. — 7. Verhältnisse Griechenlands nach der Schlacht bei Platää. — 8. Der müssige Magnet. — 9. Brief eines Schülers, worin er seinen Freund über die Schwierigkeiten in den Studien berichtet. — 10. Der St. Gerhardsberg. — 11. Ein Jüngling, welcher seinen Fehler erkennt, denselben bereuet, und sich bessert. — 12. Alexander der Grosse als Beherrscher des persischen Reichs. — 13. Böse Gewohnheiten müssen in der Jugend ausgerottet werden. — 14. Es steht jedem zu, seine Untergebenen bescheiden zu behandeln. — Und mehrere Übersetzungen.

VI. Osztály.

a) Magyar föladatok.

1. Több szóelemzési és szóalkotási kísérletek. — 2. Körmondatok: A részvétlenség káros eredményei; a törvények tiszteltele. — 3. Néhány prosai áttétel a jelesebb költökből. — 4. A majom és sajátosságai. — Mese. — 5. A tavasz kellemé. — Szórajz. — 6. Uti kaland. — Bővítés. — 7. A szerény ifju. — Szórajz. — 8. Codrus halála. — Történeti beszély. — 9. Az apa és fia. — Párbeszéd. — 10. IV. Béla mint honalapító. — Korrajz. — 11. Több alkalmi és átdolgozott levél. — 12. Tanonc teendője a szünapokban. — Mondatbővítés. — 13. Ciceróból pro Lege Manilia. — Műfordítás. — 14. Ugyanabból. — Szoros fordítás. — 15. Anyámhoz. — Műutánzat versekben. — 16. A béke gyümölcsei. — Műutánzat versekben. — 17. Minden indulatok közt a haragot kerüljük legkivált. — Chria verbalis, mondattárgyalás. — 18. Alkonyatkor. — Műutánzás versekben.

b) Német föladatok.

1. Unser Schulzimmer. — Beschreibung. — 2. Der Müssiggänger und der Arbeitsame. — Vergleich. — 3. Die Pflugschar und das Schwert. — Vergleich. — 4. Erfinden und entdecken. — Erklärung und Vergleichung. — 5. Hildebrand und Hadubrand. — Sage. — 6. Kühn und keck. — Erklärung und Vergleichung. 7. Der junge Siegfried. — Sage. — 8. Neujahrswunsch an einen Freund. — Briefform. — 9. Des Freundes Antwort. — 10. Gefühle beim Sarge unseres Schulfreundes. — 11. Die Sage, welche dem Heldengedichte Gudrun zu Grunde liegt. — 12. Auch die Übel des Lebens haben ihr Gutes. — Abhandlung. — 13. Der Pester Jahrmarkt. — Beschreibung. — 14. Bete die Wege der Vorsehung an. — Erzählung. — 15. Des Bauernknaben Beschreibung der Stadt. — Nach Castelli. — 16. Das Bildniss. — Aus dem Leben Kaiser Constantins. V. — Oder: Der Ackerbau ist der Anfang aller Cultur. — Abhandlung. — 17. Das Pester Stadtwaldchen. — Beschreibung. — 18. Es ist nützlich früh aufzustehen. — Abhandlung. — 19. Die Bücher als Wohlthäter und Übelthäter. — Abhandlung. — 20. Ehrlich währt am längsten. — Erklärung.

VII. Osztály.

a) Magyar föladatok.

1. Mese a béka és fulmiléröl Czuczoriól. — Prosában adva és nyelvtanilag elemelve. 2. Az olvasás mellözhetlen eszköze az önművelésnek. — Körmondatok. — 3. A bölcs Verseghytöl. — Elemzés és megítélés. — 4. Levél a természeti tárgyak szorgalmas vizsgálásáról. — 5. Nagy Sándor néhány jeles tette. — Körmondatokba fűzött előadás. — 6. Aeneas atyja iránti szeretete. — Chria. — 7. A könnyelműség károsága. — Körmondatok. — 8. „Emlékezel és remény“ Kölcseytöl. — Becslő előadás. — 9. Szorgalom nélkül nem lehet a tudományokban előmenetelt tenni. — Okadó körmondatok. — 10. A hegyek fölötte hasznosak — Következtető előadás. — 11. Az olvasás csak úgy hasznos, ha józan itélettel párosul. — Okhalmazó körmondatok. — 12. A szép völgy. — Leírás. — 13. A fűz és cser. — Mese. — 14. A tavasz és ős. — Hasonlító és ellentétező előadás. — 15. A földművelés haszna. — Okadó előadás. — 16. Szabó Imrénének Kisfaludy Sándor fölött tartott beszéde. — Átnézet és kivonat. — 17. Az írói nyelv megtanulhatásának kufjei. — Nyelvtani előadás. — 18. Levél, melyben a görög nyelv szorgalmas tanulása ajánltatik. — 19. Más kárán tanul az okos. — Értelmezés. — 20. Szent István, első magyar király nagylelkűsége. — Körbeszéd. — 21. Mikor nincs érzelmi egyhanguság a költeményben? — Megfejtés. — 22. Hogyan kell a szerkesztésnek alapul szolgáló előrajzot készíteni? — Magyarázó fejtegetés.

b) Német föladatok.

1. Die edelsten Freuden des Jünglings. — Abhandlung. — 2. Ein Zug aus dem Leben Papst Sixtus V. — Erzählung. — 3. Schlaf und Tod. — Vergleich. — 4. Beschreibung eines Gemäldes. — 5. Zunge und Feder. — Vergleich. — 6. Wie der Baum den Menschen beschämt? — Abhandlung. — 7. Meine Vorsätze am Silvesterabend. — 8. Der Einfluss des Gottsched-Bodmer'schen Streites auf die Entwicklung der Literatur. — Nach den literärhistorischen Vorträgen. — 6. Der gerettete Jüngling. — Legende nach Herder. — 10. Jeder ist seines Glückes Schmied. — Abhandlung. — 11. St. Augustin. — Legende nach Diepenbrock. — 12. Bücher und Gesellschaften. — Vergleich. — 13. Der Eitle. — Characterschilderung. — 14. Der Zänker. — Characterschilderung. — 15. Alles hat seine Zeit. — Abhandlung. — 16. Lessing's Lebensbeschreibung. — 17. Welche Freuden und Gaben bringt uns der Wechsel der Jahreszeiten? — Abhandlung. — 18. Hat das Sprichwort Recht: Wer unter Wölfen ist, muss mitheulen? — Abhandlung. — 19. Was kann uns beruhigen wenn unser wahrer Werth von Vielen verkannt wird? — Abhandlung. — 20. Auch gute Menschen sind Versuchungen zum Bösen ausgesetzt, aber sie können dieselben leichter überwinden. — Abhandlung.

VIII. Osztály.

a) Magyar föladatak.

1. „Emlékirat“ Vörösmartytól. — Elemzés és becslelés. — 2. Mi különbség van a kellemes és kicsided között? — Megfejtés. — 3. A félig fejlett rózsza, mint kellemes és kicsided tárgy. — Aesthetikai leírás. — 4. A kereskedés nagyon előmozdítja a nemzetek műveltségét. — Bővítés. — 5. „Fohászzkodás“ Berzsenyitől. — Elemzés és becslelés. — 6. A tapasztalati lélektan hasznossága. — Körmondatok. — 7. Lássan járd, tovább érsz. — Példákkal fölvilágosítandó értelmezés. — 8. Lélektani levelek: 1-ső, melyben a képzelemnek minden tehetség fölötti művelése ajánlatik. 2-dik, melyben az értelem minden tehetség fölötti művelése ajánlatik. 3-dik, melyben a képzelem és értelem öszhangzó művelése ajánlatik. — 9. A tudományokbani előmenetel fő föltétei. — Mübeszéd. — 10. Levél, melyben a szépészet szorgalmas tanulása ajánlatik. — 11. Mi az elme és melyek alkotó részei? — Megfejtés. — 12. A földművelés mint erkölcsszelidítő eszköz. — Értekezés. — 13. Az utazási leírások befolyása az ember gondolkodásmódjába. — Psychologiai levél. — 14. Ki bir helyes iránylyal? — Megfejtés.

b) Német föladatak.

1. Kenntnisse der beste Reichthum. — Abhandlung. — 2. Aussaat und Ernte, als Bild des menschlichen Lebens. — Abhandlung. — 3. Sängerkrieg auf der Wartburg. — Historische Erzählung nach den literärhistorischen Vorträgen. — 4. Über den Werth der öffentlichen Meinung. — Abhandlung. — 5. Die Ausbreitung des Christenthums in Asien und Africa während des vierten und fünften Jahrhunderts. — Nach den kirchenhistorischen Vorträgen. — Oder: Schilderung eines sehr Armen und Kranken, um thätiges Mitleid für ihn zu wecken. — 6. Trostgründe bei verfehlten guten Absichten. — Abhandlung. — 7. Man lebt nur einmal in der Welt. — Wie ist dieses Sprichwort zu deuten? — 8. Das Stadtleben von seiner Lichtseite betrachtet. — Abhandlung. — 9. Das Stadtleben von seiner Schattenseite betrachtet. — Abhandlung. — 10. Wer kann ein gebildeter Mann genannt werden? — Abhandlung. — 11. Über die Entschuldigung: Andere machen es auch so. — Abhandlung. — 12. Benütze die Zeit gut. — Abhandlung. — 13. Der heil. Leo der Grosse. — Lebensbeschreibung. — Oder: Treue Pflichterfüllung beglückt am sichersten. — Abhandlung. — 14. Die verdienstvollsten Menschen sind gewöhnlich auch die bescheidensten. — Abhandlung. — 15. An die ausgetretene Theiss. — Anrede. — 16. Wer ist mein Liebling in der Geschichte? — 17. Auch zum Wohlthun gehört eine Kunst. — Abhandlung. — 18. Unglück ist oft die Schule grosser Thaten. — Abhandlung. — 19. Soll man, wenn etwas Gutes für die Nachwelt zu thun ist, fragen: Was haben wir davon? — Abhandlung. — 20. Über die bewundernswürdige Überlegenheit Europa's vor andern Erdtheilen. — Abhandlung.

XII.

Vallási ügy.

A dél előtti rendes előadásokat 7¹/₂-kor sz. mise előzte meg; a vasárnapokon fél óráig tartott hitbéli oktatást pedig dél előtt 9 órakor sz. mise, dél után 3 órakor vecsernye szokta követni.

A rom. kath. növendékek a tanéven által ötször végezték a sz. gyónást és ugyanannyiszor részesültek az oltári szentségben. Különösen a husvétii gyónást három napi sz. gyakorlatok előzték meg, melyeken f. t. Szántófy Antal, prépost, belvárosi lelkész és gymnasiumi hitbiztos és az egész tanári kar jelen volt.

A helv. evang. n. e. gör. és Móses vallásuak a hittanban saját helybeli hittanáraik által oktattattak.

XIII.

Fegyelmi ügy.

Az ifjúságban gondosan föléesztett és folyvást fentartott tisztelet a tanodai törvények iránt szükség-telenné tette minden szigorubb nemét a fenyítésnek.

XIV.

Tanodai segédzerek.

1. A n. m. cs. k. Helytartóság budai osztálya, és a cs. k. Geolog. birod. Intézet a gymnasiumi, a sz. István-társulat pedig az ifjúság könyvtárát több becses adománynyal meggazdagítani sziveskedtek.
2. N. t. Csutor János, szili kath. lelkész „A marosdi remete“ című erényképző, népies költeményből 20 példányt osztogatott szét az ifjúság között.
3. 185 $\frac{4}{5}$ -dik tanév folytán a gymnasiumi műterem és könyvtár több szerzeménnyel lön ellátva.
4. Azonfölül két tanterem, új ajtók, ablakok, padolat és padokkal készítettett föl.
- T. cz. Toldy Ferencz, magyar tudós társasági titoknok a Kiss János által fordított „Socrates Nevezetesei“ című munkából 20 példányt sziveskedett a felgymnasiumi ifjúság között szétosztatni.

XV.

Kivonat az 185 $\frac{4}{5}$ -dik tanév folytán érkezett Intézkedésekből.

1. Sept. 19. 16,102. sz. A pozsonyi nagy gymnasiumban megürült tanszékre csőd hirdettetik.
2. Sept. 23. 15,752. sz. A tanév folytán adatni szokott szünetek határok közé szoríttatnak.
3. Oct. 3. 21,913. sz. Csapka János, minden tanintézetből kizáratik.
4. Oct. 8. 21,450. sz. „A kath. istentisztelet szelleme“ Dornts Gáspártól az algymn. osztályok számára elfogadtatik.
5. Oct. 18. 23,319. sz. Paszler András minden tanintézetből kizáratik.
6. Nov. 7. 24,942. sz. A Nitzky-féle ösztöndíj megürültnek jelentetik.
7. Nov. 7. 25,054. sz. A Markay és Sedlmayer-féle ösztöndíjak ügyében.
8. Nov. 10. 24,484. sz. Platon Apologie des Socrates und Kriton IV. Osztály számára elfogadtatik.
9. Nov. 10. 25,121. sz. Grichisches Elementarbuch von Dr. Aloys Cappelmann, ajánltatik.
10. Nov. 10. 25,122. sz. Bellinger földrajza mellé atlasz ajánltatik.
11. Nov. 19. 25,550. sz. Histor. Antiq. usque Caesarem ed. Hoffmann ajánltatik.
12. Nov. 25. 26,273. sz. A Schedy-féle ösztöndíjra csőd hirdettetik.
13. Dec. 9. 25,635. sz. A „Lasset die Kinder zu mir kommen“ című munka ajánltatik.
14. Dec. 16. 27,611. sz. A „Természettan alapvonalai“ című munka az algymnasium számára ajánltatik.
15. Dec. 22. 28,411. sz. Büttner Kár. minden tanintézetből kizáratik.
16. Jan. 5. 61. sz. Perl József minden tanintézetből kizáratik.
17. Dec. 31. 28,810. sz. A bölcsészeti előtan mint tárgya az érettségi vizsgálatnak.
18. Jan. 7. 29,069. sz. Néhány tanuló a tanpénz fizetésétől fölmentetik.
19. Jan. 4. 29,136. sz. A tanév kezdete és vége, továbbá az évközbéli szünetek meghatározatnak.
20. Jan. 11. 491. sz. Tenchich János minden tanintézetből kizáratik.
21. Jan. 12. 392. sz. Az Engel és Schelbach által készített „Darstellende Optik“ ajánltatik.
22. Jan. 14. 28,330. sz. Néhány tanuló ösztöndíjjal láttatik el.
23. Jan. 20. 1468. sz. Gábor György minden tanintézetből kizáratik.
24. Jan. 22. 393. sz. A tanév végével kiadatni szokott Programm ügyében.
25. Jan. 26. 1835. sz. A fiumei gymnasiumnál megürült tanári székről.
26. Febr. 2. 2317. sz. A Flussnetz-karte d. oester. Monarchie ajánltatik.
27. Febr. 6. 2701. sz. Lutter Ferdinánd „A tiszta mennyiségtan elemei“ I. R. elfogadtatik.
28. Febr. 2. 2834. sz. A főtörvényszék és bizonyítványokban kiteendő tanjegyek mimódoni kezelése tatik meg.

29. Mart. 1. 4617. sz. Dittl Ferencz minden tanintézetből kizáratik.
30. Febr. 27. 4150. sz. Alsó-Austriát ábrázoló földképek ajánltatnak.
31. Mart. 14. 28,863. sz. Az $185\frac{2}{3}$ -dik tanévi tanpénzzel még tartozó növendékektől szegénységi bizonyítvány követeltek.
32. Mart. 9. 5217. sz. A magántanulók az érettségi vizsgálatra csak bizonyos föltétek alatt bocsátathatnak.
33. Mart. 19. 4757. sz. Hillardt mértani táblái ajánltatnak.
34. Mart. 21. 6452. sz. Grafel József minden tanintézetből kizáratik.
35. Mart. 20. 6130. sz. Az otthoni föladatak mimódoni kezeléséről.
36. Mart. 22. 6097. sz. Az ösztöndijas növendékek által beadatni szokott nyugtatványok ügyében.
37. Mart. 27. 6950. sz. A fölterjesztetni szokott hivatalos iratok latinul vagy németül szerkesztendők.
38. Mart. 27. 6996. sz. Az eszéki és varasdi tanszékekre csőd hirdettetik.
39. Apr. 4. 7432. sz. A tanpénztől fölmentésért folyomódó tanulók mimódoni jellemzéséről.
40. Mart. 31. 7327. sz. A löcsei megürült tanári székre csőd hirdettetik.
41. Apr. 22. 8804. sz. Chodoszky Lipót minden tanintézetből kizáratik.
42. Apr. 22. 9038. sz. Baudisz Ernő hasonlólag.
43. Apr. 20. 8842. sz. A Beszterczén megürült tanári székre csőd hirdettetik.
44. Mart. 7. 10,232. sz. Lozinszki minden tanintézetből kizáratik.
45. Mart. 15. 8379. sz. Az Imre-Resetaféle ösztöndíjra csőd hirdettetik.
46. Maj. 12. 10,454. sz. Lutter Ferd. Mennyiségtanának II. Része elfogadtatik.
47. Maj. 21. 11,653. sz. A tanintézetek határai közt minden , pénzzel járó , tisztelgés tilos.
48. Maj. 31. 11,984. sz. Esser Vilmos Psychológiája ajánltatik.
49. Jun. 13. 13,164. sz. A Bachóféle ösztöndíjra csőd hirdettetik.
50. Jun. 17. 12,705. Bota Jakab minden tanintézetből kizáratik.
51. Jun. 15. 13,229. sz. A lombard-velencei gymnasiumban szükségelt német nyelvtanárok ügyében.

Tanórák rende a pesti nagy gymnasium osztályaiban 185⁴/₅ tanévre.

Osztály	Hétfőn		Kedden		Szerdán		Csütörtökön		Pénteken		Szombaton		Tanórák		
	Délelőtt	Délután	Délelőtt	Délután	Délelőtt	Délután	Délelőtt	Délután	Délelőtt	Délután	Délelőtt	Délután	Rendesek	Rendkívüliek	Összesen
	9-12	2-4	9-12	2-5	9-12	2-4 ¹ / ₂	9-12	2-5	9-12	2-4 ¹ / ₂	9-12	2-5			
I.	1. Latin nyelv 2. Földrajz 3. Hittan	Latin nyelv Számítan	Magyar nyelv Természetrájk	Földrajz Latin nyelv Ének v. Zene	Német nyelv Számítan Latin nyelv	Latin nyelv Természetrájk Egyházi ének	Rajzolás	Szépírás Ének v. Zene	Földrajz Német nyelv Latin nyelv	Számítan Magyar nyelv Egyházi ének	Latin nyelv Hittan	Német nyelv Latin nyelv Ének v. Zene	23	6	31
II.	1. Tört. s földr. 2. Latin nyelv 3. Mennyiségtan	Magyar nyelv Latin nyelv	Német nyelv Természetrájk	Latin nyelv Mennyiségtan Ének v. Zene	Hittan Történ. s földr. Latin nyelv	Latin nyelv Német nyelv Egyházi ének	Rajzolás	Szépírás Ének v. Zene	Latin nyelv Magyar nyelv Természetrájk	Latin nyelv Német nyelv Egyházi ének	Latin nyelv Mennyiségtan	Történ. s földr. Hittan Ének v. Zene	23	6	31
III.	1. Természetrájk 2. Tört. s földr. 3. Görög nyelv 4. Német nyelv	Latin nyelv Görög nyelv	Hittan Latin nyelv Mennyiségtan Francia nyelv	Történ. s földr. Latin nyelv Ének v. Zene	Magyar nyelv Latin nyelv Természetrájk Angol nyelv	Mennyiségtan Görög nyelv Egyházi ének	Szépírás Francia nyelv Rajzolás	Ének v. Zene	Görög nyelv Történ. s földr. Német nyelv Angol nyelv	Latin nyelv Mennyiségtan Egyházi ének	I. félév Latin ny. II. félév Term.tan. Görög nyelv Magyar nyelv Francia nyelv	Hittan Német nyelv Ének v. Zene	26	13	39
IV.	1. Hittan 2. Görög nyelv 3. Német nyelv 4. Természettan	Mennyiségtan Latin nyelv	Történ. s földr. Görög nyelv Latin nyelv Francia nyelv	Német nyelv Természettan Ének v. Zene	Görög nyelv Mennyiségtan Latin nyelv Angol nyelv	Magyar nyelv Történ. s földr. Egyházi ének	Szépírás Francia nyelv Rajzolás	Ének v. Zene	Magyar nyelv Mennyiségtan Latin nyelv Angol nyelv	Természettan Hittan Egyházi ének	Latin nyelv Német nyelv Történ. s földr. Francia nyelv	Görög nyelv Latin nyelv Ének v. Zene	26	13	39
V.	1. Tört. s földr. 2. Természetrájk 3. Latin nyelv 4. Görög nyelv	Mennyiségtan Hittan	Magyar nyelv Latin nyelv Mennyiségtan Francia nyelv	Görög nyelv Természetrájk Ének v. Zene	Mennyiségtan Görög nyelv Történ. s földr. Angol nyelv	Német nyelv Latin nyelv Egyházi ének	Francia nyelv Rajzolás	Ének v. Zene	Hittan Görög nyelv Történ. s földr. Angol nyelv	Német nyelv Latin nyelv Egyházi ének	Magyar nyelv Természetrájk Mennyiségtan Francia nyelv	Görög nyelv Latin nyelv Ének v. Zene	26	12	38
VI.	1. Latin nyelv 2. Görög nyelv 3. Mennyiségtan 4. Tört. s földr.	Német nyelv Magyar nyelv	Latin nyelv Történ. s földr. Természetrájk Francia nyelv	Mennyiségtan Latin nyelv Ének v. Zene	Német nyelv Természetrájk Latin nyelv Angol nyelv	Görög nyelv Hittan Egyházi ének	Francia nyelv Rajzolás	Ének v. Zene	Görög nyelv Latin nyelv Német nyelv Angol nyelv	Mennyiségtan Természetrájk Egyházi ének	Hittan Magyar nyelv Történ. s földr. Francia nyelv	Latin nyelv Görög nyelv Ének v. Zene	26	12	38
VII.	1. Magyar nyelv 2. Természettan 3. Német nyelv 4. Latin nyelv	Görög nyelv Mennyiségtan	Hittan Természettan Görög nyelv Francia nyelv	Latin nyelv Történ. s földr. Ének v. Zene	Latin nyelv Mennyiségtan Német nyelv Angol nyelv	Latin nyelv Történ. s földr. Egyházi ének	Francia nyelv Rajzolás	Ének v. Zene	Természettan Magyar nyelv Latin nyelv Angol nyelv	Görög nyelv Német nyelv Egyházi ének	Történ. s földr. Mennyiségtan Görög nyelv Francia nyelv	Hittan Latin nyelv Ének v. Zene	26	12	38
VIII.	1. Hittan 2. Magyar nyelv 3. Tört. s földr. 4. Természettan	Latin nyelv Görög nyelv	Latin nyelv Görög nyelv Német nyelv Francia nyelv	Történ. s földr. Magyar nyelv Ének v. Zene	Bölcsészeti előt. Német nyelv Görög nyelv Angol nyelv	Természettan Latin nyelv Egyházi ének	Francia nyelv Rajzolás	Ének v. Zene	Bölcsész. előt. Latin nyelv. Természettan Angol nyelv	Hittan Görög nyelv Egyházi ének	Latin nyelv Magyar nyelv Német nyelv Francia nyelv	Természettan Történ. s földr. Ének v. Zene	26	12	38

Tavaszi és nyári hónapokban a délutáni előadások 3 órakor kezdődnek.

E fölött a róm. kathol. ifjuság rendszeren 7¹/₂-re szent Misét hallgat; vásár- s ünnepnapokon pedig, miután reggel 8¹/₂-re, s délután 2¹/₂-re lelkioktatásban részesült, illetőleg sz. Misére, és délelőti isteni szolgálatra jelenik meg.